

העמק דבר לפרשת בלק

פרק כב

פרק כב, ב

בַּיָּרָא בְּלֶק בֶּן-צְפּוֹר אֶת כָּל-אֲשֶׁר-עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֹמְרָיו:

לאמורי. לא כתיב לשני מלכי האמורי כדכתיב בס' יהושע ט' פסוק י' ואת כל אשר עשה לשני מלכי האמורי וגו'. וכן אמרה רחב שם ב' י'. כי גבורות ישראל לא נגע לבלק להוסיף פחד על עצמו שהרי ראה והבין כי עז גבול מואב אלא באשר האמורי יושבי גבול ארצו כלו וראה שמזה נעשו ישראל שכניו וקרובים לארצו. וזה היה רע לו כאשר יבואר.

פרק כב, ג

גַּיְגַר מוֹאֵב מִפְּנֵי הָעַם מָאֵד כִּי רַב-הוּא וַיִּקַּץ מוֹאֵב מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ויגר מואב מפני העם. היינו ההמון מהם ירא שלא ירעו ולא ישחיתו בלי מלחמת תנופה וכדאיתא בב"ק (לח,ב) דאנגריא היה שרי לישראל למיעבד במואב. **ויקץ מואב מפני בני ישראל.** הן המה חשובי וגדולי ישראל שלא יראו מהם שיעשו רעה כי אין דרך אדם גדול בכך אבל התבוננו בגדולתם והיו נחשבים בעצמם כקוצים שראו אותם מתהלכים למעלה מהליכות בני אדם.

פרק כב, ד

דַּוְיָאֵמַר מוֹאֵב אֶל-זַקְנֵי מְדִיַן עֲתָה יִלְחַכּוּ הִקְהַל אֶת-כָּל-סְבִיבֵיתֵינוּ כְּלַחֵךְ הַשּׁוֹר אֶת יָרֵק הַשָּׂדֶה וּבְלֶק בֶּן-צְפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאֵב בְּעַת הַהוּא:

אל זקני מדין. בתרגום יונתן איתא ובלק בן צפור מדינאה מלכא למואב בעידנא ההיא ולא בעידנא חורנא דהכי הוי תנאה בינתהון למהוי מלכין לפרקין מאילך ואילך ע"כ. למדנו שכך היו התקשרות חמשת נסיכי מדין עם מואב שכל אחד מהם יהיה מלך למואב איזה עת קבוע חליפות פעם זה ופעם זה ובאותה שעה שהגיע להנסיך למלוך על מואב היה בא למואב הוא וביתו עד שהגיע הזמן לשני ובזה יובן דכזבי בת צור לפי הדרש היה צור זה בלק במואב בעת הזנות היה ראש אומות במדין ובשעת מלחמת ישראל עם מדין כתיב

הוא לשלישי. והיינו משום דבשעה שמלך צור הוא בלק היה הוא הראש במדין. ובשעת מלחמת ישראל כלה זמנו והיה שלישי.

ובזה מתיישב ג"כ דפעם כתיב נשיאי מדין ופעם כתיב מלכי מדין. היינו שבמדין לא היו אלא נסיכים אבל מכל מקום היה בכולם מעלת מלוכת מואב בראשם. ופעם אחת כתיב נסיכי סיחון דזה קרוב לומר דבמלחמת סיחון על מלך מואב הראשון ונצחו. הסיר עטרת המלוכה מראשם ולא היו גם במואב אלא בתור נסיכים ומשנהרג סיחון חזרה המלוכה למואב.

והנה סיפר הכתוב כי בעוד בלק היה במדין ולא הגיע שעתו ראה הרעה שהגיע למואב ולא יכול אז לעשות במואב אבל גרם שנדברו מואב עם זקני מדין ובשעה שהגיע שעתו למלוך על מואב עשה מה שעשה כיד המלך ובדברינו יובן הא שלא כתיב בראש הפרשה וירא בלק בן צפור מלך מואב את כו'.

פרק כב, ה

הוֹיִשְׁלַח מְלֹאכִים אֶל-בְּלָעַם בֶּן-בְּעוֹר פְּתוּרָה אֲשֶׁר עַל-הַנֶּהָר אֶרֶץ בְּנֵי-עַמּוֹ לְקַרְא-לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עִם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כֹסֶה אֶת-עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמְּלֵי:

ארץ בני עמו. של בלעם וכן פירש הרמב"ן. וסיפר זאת הכתוב, כדי להבין מאמר בלעם (להלן כז,ז) מן ארם ינחני בלק וגו' וביארנו שהתגעגע שלא היה עוד עסקו בחצרות המלכים לקלל וזה היה פרנסתו עד כה. אבל עתה כבר ישב בארצו ובאחוזתו ולא נצרך לכך רק משנאה לישראל נזדקק לאותו דבר.

ועוד יש בזה כונה כמו שיבואר להלן שהיה עיקר הקפידה שלא ישא עינו הרעה על ישראל בדרך הילוכו מארצו למואב דרך ארץ סיחון מושבות ישראל כי כן סגולת ברכה וקללה ומשום הכי נדוי בפניו חמור משלא בפניו ועיין מה שכתבתי בפרשה נח (ברא' ח, טז ט, י). ומכל שכן בלעם שעיקר סגולתו היה עין רעה, משום הכי הודיע הכתוב כי היה אז בלעם בארצו היא אדם צפון א"י ומואב בדרומה של א"י סמוך לאדום.

הנה עם. לא אמר העם אלא כעס בלי שם רק כדרך עבדים המתפרצים ממלכם לרשת אחוזות ולהתיישב בארץ לא להם.

הנה כסה את עין הארץ. ברבוי מופלג עד שמכסה את הארץ. וכמו דכתיב בארבה ויכס את עין כל הארץ. ושם מבואר משמעות עין הארץ משגיחים עליה. כך משמעו כאן שאי אפשר להשגיח לטוב המדינה בשביל ששיבתם מקלקל הרבה.

פרק כב, ו

וְעַתָּה לֶכֶה-נָא אֲרֵה-לִי אֶת-הָעַם הַזֶּה כִּי-עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נִכְּה-בוּ וְאֶגְרָשׁנוּ מִן-הָאָרֶץ כִּי יִדְעַתִּי אֶת אֲשֶׁר-תְּבָרַךְ מְבָרַךְ וְאֲשֶׁר תֹּאֵר יוֹאֵר:

לכה נא ארה לי. לא אמר שיאור במקומו כי ידע שעיקר היכולת וכחו הוא בעינו הרע ע"כ מוכרח לילך לראות ולהביט.

כי ידעתי את אשר תברך מברך. באשר מנהגו היה גם לברך ולקבל שכרו משלם, אבל באמת לא היה בכחו לברך אלא ידע ע"י כישוף וחכמת איצטגנינות מי שמזלו יפה וברכו ומקבל שכרו, אבל בלק ידע היטב זה הענין ואמר כי יודע הוא את אשר תברך הרי הוא מבורך מכבר, אך ואשר תאר יואר - עינו הרעה פועלת באמת להחיל קללה אפילו על מי שאינו מקולל מקודם ע"כ הוא מבקש שיקלל את העם ולא שיברך את מואב שיהיו ניצולים מרעת ישראל.

פרק כב, ז

ז וַיֵּלְכוּ זַקְנֵי מוֹאָב וְזַקְנֵי מִדְיָן וְקַסְמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל-בָּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דְּבָרֵי בָּלָק:
וקסמים בידם. מיני כישופים להתבונן אם תצליח משלחתם והמה באו ובחנו וידעו הסוף וחזרו לאחור אבל שרי מואב ישבו עם בלעם שהם לא ידעו מדברים כאלה וגם הלא חזק עליהם דבר מלכם.

פרק כב, ח

ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וְהִשְׁבַּתִּי אִתְּכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יִדְבַּר ה' אֵלַי וַיֵּשְׁבוּ שְׂרֵי-מוֹאָב עִם-בָּלְעָם:

כאשר ידבר ה' אלי. בכל הפרשה בלעם אומר ידבר ה' ובמעשה כתיב שם אלהים. דנבואה בשם ה' גבוה במעלה מנבואה בשם אלהים כמה שכתבתי בספר בראשית י"ז א' ולעיל י"ב ו'. ובלעם בגסות רוחו אמר שידבר עמו ה' ולא כן היה רק במחזה שניה עלה ודבר בו ה' כמו שיבואר להלן כ"ג ט"ז.

פרק כב, יא

יא הִנֵּה הָעַם הַיֵּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַסּוּ אֶת-עֵינַי הָאָרֶץ עַתָּה לֶכֶה קְבֵה-לִי אֹתוֹ אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֵם בּוֹ וְגִרְשָׁתִּיו:

הנה העם. לא כיחד בלעם לפני ה' שיודע חשיבות אותו עם מעולם כי מצוין היה גם במצרים ע"כ אמר העם.

לכה קבה לי. רש"י בשם המדרש הביא דקבה קשה מארה שהוא נוקב ומפרש ולכאורה אינו מובן דא"כ האיך בפעם השנית שראה בלק שלא נוח לקלל ישראל חזר ואמר גם הוא לכה קבה לי. וגם א"כ האיך אמר בלעם בראשית דבריו (כג,ז) מן ארם וגו' לכה ארה לי יעקב וגו' מה אקוב וגו' והלא לא ביקש אלא לאור ולא לקוב. ואם אינו יכול לעשות גדולה לקוב מכל מקום יעשה המעט ולאור כמו שביקש.

אלא הענין, דבאמת כתיב במשלי כ"ו כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא, וא"כ אי אפשר שתחול הקללה אם לא שיש איזה עון. וכמו דכתיב בס' שופטים (ט, נו-נז) וישב אלהים את רעת אבימלך וגו' ותבא עליהם קללת יותם הרי דהקללה בלא הרעה לא היתה פועלת ובלעם ידע היטב כ"ז מה שאין כן בלק. ע"כ ביקש בלק סתם ארה לי. בלי הביט ולפרש החטא והחוטאים. אבל בלעם ידע דזה אי אפשר ובעל כורחו צריך גם זה לראות בעין רואה כח הטומאה המרחף על החוטאים ולפרש בשעת הקללה ועיין עוד להלן י"ז בדבר בלק שנית. ואולם אחר שיפרש הוא גרוע מארה בלי פירוש אף על פי שהיא חלה על ראש החוטא אם כוונה המטרה בלי דעת המקלל. ועיין עוד להלן במאמר בלעם. [וכ"ה בברכה כמה שכתבתי בספר בראשית ט' פסוק י']

להלחם בו. באשר ידע כי אין רצון ה' להכות את ישראל. משום הכי אמר להלחם בו שבזה יגרשהו ממנו בלי הכאה.

פרק כב, יב

יב ויאמר אלהים אל-בלעם לא תלך עמָהֶם לא תאר את-העם כי ברוך הוא:

לא תלך עמהם. שהמה הולכים בדרך המלך, ויגיע שמה ראות עינו של בלעם. וזה עיקר דיוק לשון הקב"ה שאמר עמהם. אבל לא מנע ממנו הליכה לבלק לגמרי ועוד יבואר. **לא תאור.** בלי עין רעה. **כי ברוך הוא.** ומקלליו יכרתו.

פרק כב, יג

יג ויקם בלעם בבקר ויאמר אל-שרי בלק לכו אל-ארצכם כי מאן ה' לתתי להלך עמכם: **ויקם בלעם בבקר.** מצא בגסות רוחו מקום להגיד התפארות כי הקב"ה חש לכבודו עד שאמר בלשון כי מאן ה' לתתי. לשון לתתי. משמעו טובת מקבלי מתנה. שבזה שיהלך עמהם יהא נחשב להם לכבוד, והקדוש ברוך הוא אינו חפץ לתתו להאנשים האלה. וע"כ השכים בבוקר והזהירם לשוב לארצם. באשר ממילא מובן כי אין זה כבודו אם ישבו עמו.

משום הכי אמר **לכו אל ארצכם**, שהוא מיותר לפי הענין. אלא כמצוה שילכו ממנו כי המה נגד כבודו. והנה כיחש הרשע להם כונת לשון הקב"ה. אם בזדון אם בלי שום לב.

פרק כב, יד

יִדְוִיקוּמוּ שְׂרֵי מוֹאֵב וַיָּבֹאוּ אֶל-בִּלְקָם וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בִּלְעָם הֵלֵךְ עִמָּנוּ:

מֵאֵן בִּלְעָם הֵלֵךְ עִמָּנוּ. ודאי אמרו לשון בלעם שאמר בשם ה' לא תלך עמהם אלא זהו עונשו של מתפאר בשקר. שגם האמת לא ניתן להאמין ע"כ לא האמינו בעיקר הדבר כי מאת ה' הוא שלא ילך. אלא מאן בלעם הלך עמנו. אבל בלק השיב על לשון שאמרו כי מאן ה'.

פרק כב, טז

טז וַיָּבֹאוּ אֶל-בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בִּלְקָם בֶּן-צְפּוֹר אֶל-נָא תִמְנַע מֵהֵלֵךְ אֵלַי:

אל נא תמנע מהלך אלי. הוסיף בלק לאמר בלשונו אלי. מה שלא היה זה הלשון בראשונה כי באמת בשליחות הראשונה היתה עיקר הכונה להלוך למקום ישראל ולתת בהם עין ולקללם. אלא שממילא היה בא אח"כ לבלק לקבל שכרו. אבל בלק הבין היטב כונה בלשון הקב"ה שאמר בלעם בשמו. שהכונה שלא ילך בדרך אתם. ע"כ אמר עתה אל נא תמנע מהלך אלי. באיזה דרך שיהא. וכסבור שבבואו אליו יפתחו לשום בהם עין מראשי ההרים כאשר כן היה וגם יכול לו כמו שיבואר. ולהפיק רצון גסות רוחו אמר לו כי כבד וגו'. וגם שלח שרים רבים ונכבדים מהראשונים.

פרק כב, יז

יז כִּי-כַבֵּד אֶכְבְּדְךָ מֵאֵד וְכֹל אֲשֶׁר-תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה וְלֹכֶה-נָא קִבֵּה לִי אֶת הָעַם הַזֶּה:

ולכה נא קבה לי. עתה אמר גם בלק קבה לי. באשר לא יהא רואה את ישראל בעיניו. בע"כ צריך הוא לפרש את המקולל. מה שאין כן מתחלה כשרצה בלק שיעבור בלעם דרך ישראל רצה שיקלל העם שהוא רואה.

פרק כב, יח

יחִיעֵנָה בְּלִעַם וַיֹּאמֶר אֶל-עַבְדֵי בְּלַק אִם-יִתֶּן-לִי בְּלַק מְלֵא בֵּיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכַל לָעֵבֶר אֶת-פִּי ה' אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת קִטְנָה אוֹ גְדוּלָה:

לעשות קטנה או גדולה. כמו שבעיקר ההילוך שהיא גדולה לא יכולתי בלעדי רשותו. כך לעשות פירוש לדבריו ולהתיר לעצמו ללכת עתה עפ"י הדיוק מה שאמר עמהם. אין לי יכולתי ובכלל קטנה או גדולה נכלל עוד ענין שיבואר לפנינו כ"ד י"ג.

פרק כב, כ

כַּיֵּבֵא אֱלֹהִים אֶל-בְּלִעַם לֵילָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם-לִקְרָא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לְךָ אִתָּם וְאָךְ אֶת-הַדָּבָר אֲשֶׁר-אָדָּבַר אֵלֶיךָ אֲתוֹ תַעֲשֶׂה:

אם לקרא לך. אם אין עיקר ההליכה הוא שיהא עמהם בדרך מושבות ישראל. אלא הקריאה שתבא להם.

קוּם לְךָ אִתָּם. ולא אמר ה' קום לך עמהם היינו משום דלשון אתם משמעו שלא בהשתוות והתרועעות כמה שכתבתי לעיל י"א י"ז והדבר מובן שיהיה מזהר מלכת בדרך ישיבת ישראל. כי אם מן הצד. והרשע לא עבר עבודה זרה בפועל ממש. כאשר יבואר לפנינו, אבל מכל מקום במחשבתו הלך בדעתם ומשום הכי כתיב.

פרק כב, כא

כַּאֲוִיָּקָם בְּלִעַם בְּבִקְרָוּ וַיַּחֲבֹשׂ אֶת-אֶתְנֹו וַיִּלְךְ עִם-שְׂרֵי מוֹאָב:

וילך עם שרי מואב. ולא כתיב את שרי מואב. וכן משמעות ושני נעריו עמו. בדעה אחת ולא כמו דכתיב גבי אברהם אבינו בעת עקידה ושני נעריו אתו ועיין מה שכתבתי שם. והנה הליכה עם שרי מואב היתה בתחלת יציאה מן הבית. ואח"כ נפרד מהם כמו שיבואר.

פרק כב, כב

כַּבַּיִחֲרָאָף אֱלֹהִים פִּי-הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְּצֵב מְלֶאכֶה ה' בְּדֶרֶךְ לְשֹׁטֵן לוֹ וְהוּא רֹכֵב עַל-אֶתְנֹו וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ:

ושני נעריו עמו. כבר למדו מזה חז"ל להתנהג בד"א שלא לילך בלי לויית שני משרתים. וכדאיתא בבמדבר רבה (כ"ג). אבל לכאורה הוא פלא, הרי הלך עם השרים. ותו, מדוע לא כתיב בתחלת הענין (פסוק כא) וילך עם שרי מואב ושני נעריו עמו.

אבל מזה למדנו דמתחלה מוכנים היו להפרד בבואם למושבות ישראל. והשרים הלכו בדרך המלך. ובלעם נפרד מהם והלך בארחות עקלקלות. והכל כדי שלא לראות מושבות ישראל. ומשום הכי הכין מתחלה שני נערים. ועיין עוד בסמוך בפסוק ל"ה. ובזה מיושב

מה שלא נפלאו שרי מואב בראותם זה הפלא מן האתון וכל הענין. אלא כדברינו שלא ידעו מכ"ז כלל. ועדיין יש להתבונן למאי הודיע הכתוב שהלכו שני נעריו עמו. אם בשביל ללמדנו דעת דרך ארץ הלא טוב לנו ללמוד מאברהם אבינו שהלך עם שני נעריו וכמבואר בבראשית רבה (נה, ח) בפ' עקידה. אלא כדי להבין עוד מדוע לא חשו הנערים להנהיג את האתון על הדרך. ומזה נלמוד דגם המה אף על פי שלא ראו את המלאך מכל מקום נפל עליהם פחד כמו שהיה בחנניה מישאל ועזריה בעת שראה דניאל את המלאך והמה אף על פי דלא חזו מזלייהו חזו ויברחו בהחבא. כך היו נערי בלעם מבוהלים ונדהמים מרוב פחד. ורק בלעם דבאמת רב גוברי' שהרי הזדקק לדבר עם המלאך אח"כ וגם נדבר עם ה'. ע"כ לא נבעת מזליה ולא הרגיש מאומה. אמנם היה לבלעם להבין מפחד הנערים שלא דבר ריק הוא. וכן ממעשה האתון שלא הסכינה בכך. וזה היה באמת תוכחת האתון. אבל בלעם הקשה לבו שלא יחת מפני כל. וכסבור שיש שר לישראל עומד לנגדו. אבל הוא אין לו לירא ממנו. עד שראה מלאך ה'. והבין כי הוא המלאך משרים הראשונים. ואין בכחו להלוך נגד רצונו. ע"כ התרפס לפניו. וענין החרון אף וגם דיוק לשון כי הולך הוא. יבואר לפנינו פסוק ל"ב.

פרק כב, כג

כג וַתֵּרֶא אֶת־הָאֶתֹן אֶת־מֵלָאךְ ה' נֹצֵב בְּדֶרֶךְ וַחֲרָבוֹ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט אֶתֹן מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בְּשָׂדֵה וַיֵּךְ בְּלֵעָם אֶת־הָאֶתֹן לְהַטֵּה הַדֶּרֶךְ :

ותרא האתון. ולא כתיב ויגל ה' את עיני האתון. ומה שפרש"י שנתן הקב"ה רשות לבהמה לראות יותר מן האדם... כו' תטרף דעתו כשיראה מזיקין עכ"ל. אינו ענין למלאכים שכלים הנבדלים בקדושה. ותו, למאי התראה לה עם חרבו שלופה בידו? הן מה שהתראה לבלעם כך. הוא ניתן ללמדו בינה כמבואר בפרש"י בשם המדרש. אבל להאתון היה די להפחידה במראה איום.

אלא נראה שלא התראה לה במראה מלאך ה' כי אם במראה אדם וחרבו שלופה בידו. ונפחדה כטבע הבהמה לפני האדם. וגם מפני החרב. אמנם גם זה היה שלא בטבע לראות שהרי לא ראה בלעם וכקושית הרמב"ן ז"ל. אלא היתה ראייה נפלאה שיהא מלאך נראה בדמות איש. ומכל מקום ניחא הא דלא כתיב ויגל ה' את עיני האתון היינו כדי שלא יהיה מוכח שהאתון הבינה שהוא מלאך ה'. משום הכי לא כתיב כל. דאף על פי שראתה מכל מקום לא ידעה מאומה ולא נגלו עיניה. ואולי לזה כוון רש"י דלפרקים בהמה רואה מזיקין היינו שדים. ונדמה לה באותו פנים. ובלעם לא ראה גם זה.

פרק כב, כד

כד וַיַּעֲמֵד מִלֶּאֱךָ ה' בְּמַשְׁעוֹל הַכְּרָמִים גָּדַר מִזֶּה וּגְדַר מִזֶּה:

ויעמוד וגו'. המלאך עבר מפניה, וגם היא הלכה בדרך. אבל באשר לא היה דרך המלך. כלתה אחר כך והגיעה הילוכו במשעול הכרמים. ושם עמד המלאך שנית.

פרק כב, כה

כה וַתֵּרָא הָאֵתוֹן אֶת-מִלֶּאֱךָ ה' וַתִּלְחֹץ אֶל-הַקִּיר וַתִּלְחֹץ אֶת-רַגְלָהּ בְּלֶעַם אֶל-הַקִּיר וַיִּסֹּף לְהַכְתֶּהּ:

ותלחץ אל הקיר. הטתה עצמה מאמצע המשעול אל הצד סמוך לקיר. ויוסף להכותה. היה מכה בידו בחוזק כדי שתרגיש ותעמוד ברגל ישרה.

פרק כב, כט

כט וַיֹּאמֶר בְּלֶעַם לְאֵתוֹן כִּי הִתְעַלְלַת בִּי לֹא יֵשׁ-חֶרֶב בְּיָדֵי כִּי עֲתָה הִרְגָתִיךָ:

כי התעללת בי. מלשון התלוצצות. נעשית ליץ בי. וכן הפירוש בספר שמות (י,ב) את עשר התעללתי במצרים.

פרק כב, לא

לא וַיִּגַּל ה' אֶת-עֵינָי בְּלֶעַם וַיֵּרָא אֶת-מִלֶּאֱךָ ה' נֹצֵב בְּדֶרֶךְ וְחָרְבוּ שְׁלֵפָה בְּיָדוֹ וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאִפְיוֹ:

וירא את מלאך ה' וגו'. הוא ראה את המלאך והבין מי הוא בגדולתו ושאין בכחו לעמוד לפניו.

ויקודו וישתחו לאפיו. כחק הנביא להשתחוות למלאך וכן עשה יהושע.

פרק כב, לב

לב וַיֹּאמֶר אֵלָיו מִלֶּאֱךָ ה' עַל-מָה הִכִּיתָ אֶת-אֶתְנַךְ זֶה שְׁלוֹשׁ רַגְלָיִם הִנֵּה אֲנִי יֹצֵאתִי לִשְׁטֹן כִּי-יֵרֵט הַדֶּרֶךְ לְנַגְדִּי:

כי ירט הדרך לנגדי. שורש ירט הוא מלשון ריצה בלי דעת הרץ ומזה השורש נקרא מקום מרוצת המים רהטים. והנה כל זמן שאדם רחוק מן החטא. אין החטא מרקד כל כך וכדכתיב (ברא' ד,ז) לפתח חטאת רובץ. אבל אחר שמתקרבים בדעת, קשה מאד להתגבר על יצה"ר. ונמהר לגמור העבירה כמעט בלי דעת צלולה. וכלשון הכתוב במשלי (ז,כג) כמהר צפור אל פח. והנה יצרו של בלעם היה חזק להביט על אחרים בעין רעה

ולהזיק. מכל שכן בקוותו לשכר הרבה ע"ז. והקב"ה הזהירו על כך אבל עלול היה שבבואו לבלק יעבור על דבר ה'. וכן היה באמת כדכתיב (פסוק מא) וירא משם קצה העם. ויבואר עוד שם ולולי חסדי ה' ששינה הליכות עולם ולא רגז אז, היה מזיק הרבה, וזה היה עיקר חטאו בענין הלז. ומשום הכי חרה אף של הקב"ה שידע שלא יתחזק לפי טבעו. והיינו דכתיב כי הולך הוא (פסוק כב) בטבע רעה שלו וזהו **כי ירט הדרך לנגדי** - דרכך מתקרב ונמהר להיות לנגדי.

פרק כב, לג

לג וַתִּרְאֵנִי הָאֲתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה שְׁלֹשׁ רַגְלַי אֲוִלִי נָטַתָּה מִפְּנֵי כִי עֵתָה גַם-אֲתִכָּה הַרְגָתִי וְאֹתָהּ הִחַיִּיתִי:

ותט לפני. מפני כבוד איש כדרך בהמה לפני אדם.

אולי נטתה מפני. מפני פחדי שהיה פחד מיתה. כמסתפק בדבר. דבאמת אין מלאכים יודעים מחשבות זולת הקב"ה לבדו.

(הרחב דבר: ובזה מבואר תפלת דוד בתהלים נ"א כי לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך. ויש להבין מהו לך לבדך הוא חטא קל. ובעיניך שהן המה עיני ה' המשוטטים בארץ להעיד באדם עשיתי רע שהוא גרוע הרבה ומסיים הטעם למען וגו' וזה פלא. ואיתא בסנהדרין (קז,א) אחר שהביא הגמרא שהביא דוד המלך ע"ה עצמו לידי נסיון ולא עמד בנסיון. דרש רבא מ"ד כי לך לבדך וגו' אמר דוד לפני הקב"ה גלוי וידוע לפניך דאי בעיא למיכפיא ליצרי הוי כייפינא, אלא אמינא כי היכי דלא לימרו עבדא זכי למריה והוא פלא.

אבל הענין שהקב"ה ידע שלא בא לידי עבירה זו אלא בשביל שהביא עצמו לידי נסיון. ובשביל זה לא עזרו הקב"ה למיכף ליצריה והרי גם זה ברור שאי אפשר לעמוד בפתוי יצה"ר אלמלי הקב"ה עוזרו כדאיתא בסוכה (נב,ב). וא"כ לא עשה רע כל כך שהרי יצרא אנסיה, כדאיתא בכתובות (נא,ב) יצר אלבשיה הלא חטא במה שאמר בחנני ה' ונסני. ולבי חלל בקרבי. אבל עיני ה' שהם מלאכים לא ידעו מכל זה. וכסבורים שדוד בעצמו לא בעי למיכף ליצרי' ולא בא ליטהר. משום הכי נראה בעיניהם לרע. ואמר דוד גלוי וידוע קמך דאי בעית [כצ"ל] למיכפיא ליצרי. פירוש, דאם היית רוצה לעזור לי למיכף ליצרי כדרכך. הוי כייפינא אלא אמינא דמשום הכי לא עזרתני כי היכי כו' והיינו למען תצדק וגו'. ומבואר דמלאכים אין יודעים מה שבלב. ואם שהתוס' שבת ד"ב ב' לא כתבו כן. כבר עמדו ע"ד ז"ל.).

משום הכי אמר המלאך כמסתפק שהיא נטתה לפני כבודי ואלי מפני פחד מיתה. **כי עתה וגו'.** ביאר שבאמת הייתי נראה בזעף עד שהבינה כי באתי להרוג אותך מכל שכן אותה. אלא **ואותה החייתי.** הא שלא מתה באמת מפני הפחד הוא משום שהחייתי אותה. כל זה היה ללמד לבלעם שאין הקב"ה מונע מן החטא אלא מגלה למוסר אזנו מביא חיתו לממיתים, ואם הוא מכל מקום מתעקש ומקשה לבו. אין אחריותו על הקב"ה.

פרק כב, לד

לד ויאמר בלעם אל-מלאך ה' חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה אם-רע בעיניך אשובה לי:

כי לא ידעתי. עיקר החטא הוא שלא ידעתי שהיה לו להתבונן מדבר האתון כי אתה השטן העומד.

ועתה. כי הנני יודע. **אם רע בעיניך.** ולא תניחני לילך. **אשובה לי.** לא אתאבק עמך.

פרק כב, לה

לה ויאמר מלאך ה' אל-בלעם לך עם-האנשים ואפס את-הדבר אשר-אדבר אליך אתו תדבר וילך בלעם עם-שרי בלק:

לך עם האנשים. מצדי לא יבצר. והבחירה חפשית לפניך אפילו לילך עמהם ממש. אך תדע אשר את הדבר וגו' בזה לא תהי לך בחירה ובעל כורחך תדבר כרצוני. **וילך בלעם וגו'.** כשעבר על מחנה ישראל. שוב נזדווגו יחד כמה שכתבתי לעיל כ"א ומשום הכי כתיב עוד הפעם שהולך עמהם.

פרק כב, לו

לו וישמע בלק כי-בא בלעם ויצא לקראתו אל-עיר מואב אשר על-גבול ארנן אשר בקצה הגבול:

ויצא לקראתו וגו'. מעיר המלוכה אל קצה הגבול.

פרק כב, לז

לז ויאמר בלק אל-בלעם הלא שלח שלחתי אליך לקרא-לך למה לא-הלכת אלי האמנם לא אוכל כבדך:

הלא וגו' לקרא לך. מתחלה כששלחתי שרים היה לך להבין שלא היה כוונתי דוקא שתלך למחנה ישראל ולראותם ולקללם ולשוב. דא"כ לא היה ניצרך למלאכים רבים ושרים אלא

כוונתי מתחלה לקרא לך אלי. כחש לו מפני הכבוד. ועשה עצמו כמו שחושב שהקללה לבד תועיל. והוסיף לומר אם מפני הכבוד לא באת. האמנם וגו'. בבואך הנה.

פרק כב, לח

לח ויאמר בלעם אל-בלק הנה-באתי אליך עתה היכל אוכל דבר מאומה הדבר אשר ישים אלהים בפי אתו אדבר:

הנה באתי אליך עתה. לא כמו שאתה אומר שטוב הדבר לקלל גם בלי ראות עין. לא כן הדבר כי עתה שאין עיני שולט במ.

היכול אוכל דבר מאומה. על כן לא באתי אז.

אשר ישים אלהים. כסבור היה שיהיה נדבר בשם אלהים כמראה אשר הוא רואה. והיה בכח הדין על ישראל. ע"כ נסה ללכת ולשמוע דבר אלהים אבל לא כן היה, אלא אף על פי דכתיב (כג,ד) ויקר אלהים וגו' מכל מקום (שם פסוק ה) וישם ה' דבר וגו'.

פרק כב, לט

לט וילך בלעם עם-בלק ויבאו קרית חצות:

וילך בלעם. מעיר שבקצה הגבול.

ויבאו קרית חצות. היא עיר המלוכה וכבודו.

פרק כב, מ

מ ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם ולשרים אשר אתו:

ויזבח בלק וגו'. באשר בלק התבונן ההכרח שבלעם יתן עינו על ישראל אלא שהוא מוזהר על זה בקש עצות להעבירהו על אזהרתו. ואין עצה כאכילה ושתיה. וכמו שביארנו בספר בראשית ל"ז י"ב הא דאיתא בחולין (ד,ב) אין הסתה אלא באכילה ושתיה יע"ש. וכן כאן כשבקש בלק להסית את בלעם לדבר עבירה עזב את השרים עמו וזבח לו צאן ובקר. וניסת גם יכול לו ע"כ.

פרק כב, מא

מא ויהי בבקר ויקח בלק את-בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם:

ויהי בבוקר. בזמן שלש שעות הראשונות שאפשר לכיין שעה דרתח המקום העלהו במות בעל" שהיה אפשר לראות כל העם, כמבואר להלן כ"ג י"ג.

וירא משם קצה העם. והיה אפשר לכלות בעינו הרעה לולי חמלת ה' עלינו דלא רתח ולא יכלה עינו הרעה לשלוט בעת רצון הקב"ה עמנו. אכן בעבור זה נענש אותו רשע שלא שמר פקודתו. וזולת זה לא מצאו לו עון אשר חטא במעשה, רק במה שבקש במחשבה לקלל, אלא חטאו היה על שלא נזהר להביט על ישראל בעין רעה. עד שהיה ההכרח להעביר הטבע באותן הימים. שכך הטביע מי שאמר והיה העולם ית' לירתח כרגע כביכול. ובאותם הימים נשתנה הטבע.

והא שלא ראה בלעם כל העם. הוא משום דבשעה שהחל לראות התבונן כי אין עינו שולטת. ורק השעה משחקת לישראל, ע"כ הפסיק מלראות יותר. ובשביל זה קרא עצמו שתום העין כמו שיבואר (להלן כד, ג).

פרק כג

פרק כג, א

אִי־אָמַר בְּלַעֲם אֶל-בָּלַק בְּנֵה-לִי בַזָּה שְׁבַעַה מְזַבְּחֹת וְהִנֵּן לִי בַזָּה שְׁבַעַה פְּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים:

ויאמר בלעם וגו'. כשראה והתבונן שאין עינו עושה מאומה. בקש דרך אחרת לבא בתפלה על הקרבן לקלל את ישראל.

שבעה מזבחות. נגד שבעה אומות ישראל באים לכלותם. והנה עדת ישראל נאחזים תחת השגחת ה' לבדו. ע"כ הקרבת קרבנות צבור רק על מזבח אחד. וכדתניא בתו"כ פרשת שמיני במכילתא דמילואים על הפס' (ויקרא ט, י) ויאמר משה זה הדבר וגו' אמר להם משה אותו יצה"ר העבירו מלבכם ותהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום, כשם שהוא יחידי בעולם כך תהא עבודתכם מיוחדת לפניו וכו' אבל אוה"ע כל אומה הולכת בשם אלוהיה. ומכל מקום כולם מושרשים בחיותם בסיבת כל הסיבות בה' ואפילו כחות הטומאה אין להם מקור חיות כי אם מקור הקדושה. והיינו דכתיב מי יתן טהור מטמא לא אחד. ודרשו במדבר רבה פרשת חקת (יט, א) מי יתן אברהם מתרח כו' לא יחידו של עולם. פירוש מזה שנוצר אברהם מתרח וכדומה יש להוכיח שהקב"ה יחידו של עולם ולא כמו שסוברין דשני רשויות יש ח"ו. אלא רשות אחת הוא. ורק השפעה על כח אומה הולכת ע"י אמצעי בפני עצמו. ומשום הכי עשה בלעם שבעה מזבחות וכמסביר בשכלו שזה כבוד ה' שיתנהג העולם ע"י הרבה אמצעים כדעת דור אנוש שהביא הרמב"ם הל' ע"ז. ואם יתרצה המקום ית' לדעת בלעם הלא בנקל יוכל לבא בקללה על ישראל. וממילא לא יוכלו להרע למואב. ועיין מה שכתבתי להלן כ"ט עוד בזה.

פרק כג, ג

גוֹיֹאמֶר בְּלֶעַם לְבַלֵּק הַתִּיצֵב עַל-עֹלְתֶךָ וְאַלְכֶה אוֹלֵי יִקְרָה ה' לִקְרָאתִי וְדַבֵּר מֵה-יִרְאֵנִי וְהַגְדַּתִּי לְךָ וְיִלְךְ שְׁפִי:

הַתִּיצֵב עַל עֹלְתֶךָ. שהמעלים היו כומרים אך בלק ובלעם היו בעלי הקרבנות. ומשום הכי עליהם לעמוד על קרבנם כדאיתא בתענית פרק ד' (כו,א) אפשר שקרבנו שלא אדם קרב והוא אינו עומד ע"ג. ואמר בלעם לבלק שהוא עצמו אינו יכול לעמוד. משום שנצרך להתבודד. אבל אתה התיצב על עולתך. ועיין מה שכתבתי להלן י"ז.

אוֹלֵי יִקְרָה וְגו'. כמסתפק בדבר ואף על פי שבפירוש אמר לו ה' את הדבר אשר אדבר אליך וגו' ולא היה לו להסתפק שיהיה לו דבר ה'. מכל מקום אחר שעבר על רצון ה' וראה קצה העם ונעשה שתום העין. חשש שהקב"ה לא יחול עליו רוח קדשו עוד ולא ידבר עמו כלל.

ואמר **אוֹלֵי יִקְרָה ה'.** כמה שכתבתי לעיל (כב,ח) שהוא גסות הרוח.

וְיִלְךְ שְׁפִי. לאט לאט. כדרך המתבודד שיחול עליו רוח קדושה. ומשמעות שפי הוא מלשון דחיקה כמו הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב. וההולך מהרה לפי דרכו אינו דוחק ברגלו על הארץ. מה שאין כן המהלך בשביל התבודדות מתהלך בכבודות ובנחת ודוחק ברגליו על הארץ וזהו שפי.

פרק כג, ד

דוֹיְקָר אֱלֹהִים אֶל-בְּלֶעַם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַת-שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עֲרֹכְתִי וְאַעַל פֶּר וְאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ:

את שבעת המזבחות. היינו עבור שבע כחות נבדלים לשבע אומות. **ערכתי.** להודות לך על השפעתך הטובה על ראש הכח הנבדל מן המקור ורצה להרבות בתפלה על להבא. כסגולת מזבח ולא מצבה שהוא בא על תודה לשעבר, כמה שכתבתי בספר בראשית (לה,א). ומשום הכי הזכיר בלעם את המזבחות. ולפי הענין לא היה להזכיר אלא הקרבנות אלא בא לגלות לבו להתפלל אם יראה רצון ה'. אבל המקום ית' הפסיק דיבורו וחשב זבחו לתועבה ותפלתו לחטאה.

פרק כג, ה

הַיִּשָּׁם ה' דָּבַר בְּפִי בַלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל-בְּלָק וְכֹה תִדְבֹר:

דבר בפי בלעם. איזה משך שדבר עמו הדברים וכתוב וישם. היינו שפירש לו הכוונה של הדברים כמשמעות שימה בפיהם שהוא כשולחן ערוך. ואחר שדבר עמו. אבל לו עוד. **שוב אל בלק וכה תדבר.** הדברים כהוייתן תדבר לפני בלק.

פרק כג, ו

וַיֵּשֶׁב אֵלָיו וְהָנָה נֶצֶב עַל-עֲלֹתָו הוּא וְכָל-שָׂרֵי מוֹאָב:

והנה נצב על עולתו וכל שרי וגו'. עיין מה שכתבתי פסוק י"ז.

פרק כג, ז

זוֹיֶשָׁא מִשְׁלוּ וַיֹּאמֶר מִן-אֲרָם יִנְחֲנִי בְלָק מֶלֶךְ-מוֹאָב מֵהַרְרֵי-קָדָם לְכֹה אָרָה-לִי יַעֲקֹב וְלִכְּהָ זַעֲמָה יִשְׂרָאֵל:

מן ארם. מקום מולדתי ומושבי ותחלת דברים הוא כקובל על עצמו. כמה הסכיל לעשות, כלשון הגמרא סנהדרין (ז,ב) רב, כי הוה אתי לבי דינא אמר הכי (על עצמו) ברעות נפשיה לקטלא נפיק וצבי ביתיה לית הוא עביד כו', וריקן לביתיה עייל, ולואי שתהא ביאה כיציאה. פירוש דזה דרך האדם דבשביל פרנסת ביתו הולך למקום סכנה ונושא את נפשו. אבל כאשר אינו עושה צבי ביתיה למאי ילך למקום סכנה. כך אמר בלעם. הן זה היה אד כה פרנסתי לילך ממקום למקום לקלל ולברך. אבל באותה שעה כבר הייתי שפוי בביתי ולא נצרכתי לזה.

מהררי קדם. לא בשביל שארם מקדם לא"י אמר מהררי קדם והרי לא היה עומד בא"י. אלא משום שבארץ קדם היינו מזרח העולם הוא מקור הכישוף עד שאברהם אבינו שלח את בני קטורה אל ארץ קדם אחר שמסר להם שמות הטומאה ובלעם היה ראש המכשפים גדול גם מכל בני קדם. ע"כ כינה מעלתו הרוחנית מהררי קדם. וקבל על עצמו גם בזה שהיה גדול גם במעלתו הרוחני. ומזה המעשה ואילך ירד ממעלתו ושב לשם קוסם בעלמא.

לכה ארה לי יעקב. בשעה ששלח ע"י מלאכיו אמר בזה הלשון.

ולכה זועמה ישראל. אחר כך כאשר נתראו פנים והגיד לו בלק כל צרת לבבו לראות את גדולי ישראל בהנהגה נפלאה למעלה מכח הטבע כמה שכתבתי בריש הסדר ובקש מבלעם להטיל עליהם כעס וזעף ה'. כמו שמצינו (חולין קלג,א) שהיה רבא נזוף משום ששינה את הטבע בכח גדולתו לפני ה'. וכמה שכתבתי בפ' חקת כ' י"ב שזה ג"כ היה חטא משה במי מריבה יע"ש.

פרק כג, ח

חמה אקב לא קבה אל ומה אָזעם לא זעם ה':

מה אקוב. הן זה אי אפשר לקלל בחנם. כי אם להזכיר עון שרואה בעינו על כמה אנשים מהמון, אבל גם זה אי אפשר כי **לא קבה אל.** הקב"ה אינו חפץ שיתפרשו החוטאים הרבים בישראל מפני כבוד הבריות. וכבר אמרו בב"ר כמה פעמים בשעה שהדין מתוח על עונות הדור ר"ל אנדרלומוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים. והיינו כדי שלא יתפרסמו החוטאים שהם רבים בדור. ואם כן היאך אפשר לקבות.

ואמר בשם **אל.** דמשמעו כח של הכל הכחות. והיינו משום שבאמת תלוי כח הנהגתו ית' ע"י מעשה ישראל. נותנים עוז ע"י מעשה הטוב. ומתישים כביכול ע"י עונות הדור. וא"כ היה מן הראוי דאותו השם המכונה אל יהא מעניש בפרסום האנשים המתישים כחו כביכול. אבל מכל מקום אינו כן. ולא קבה את הרבים מיעקב.

ומה אזעום. על ישראל על שמשנים לפי דעתך טבע הויות העולם שברא ה' אבל **לא זעם ה'.** אין המקום בכעס על זה כלל. ואמר כאן שם הויה. באשר זה השם היה הוה ויהיה ומהוה הכל. והיינו מקור וחיות כל הטבע. לא כשם אדני שמורה על שידוד הטבע כאדון העושה בשלו כמו שחפץ כמו שכתבתי בפ' שמות ותשא ובכמה מקומות. וא"כ מי שעושה נגד הטבע שלא ברצון המקום ב"ה הרי זה נגד כח הויה ורצונו בקיום הטבע בעולם ומלואו. אבל אינו בזעם כאשר יבאר.

פרק כג, ט

טכ"י-מראש צרים אָרָאנוּ וּמַגְבְּעוֹת אֲשׁוּרְנוּ הֵן-עִם לְבַדְד יִשְׁכֵן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשְׁבּ:

כי מראש צרים אראנו. המשיל כלל ישראל להר גבוה ונעלה. ושבח ההר מלתחת והוא ראש רוחב ההר היינו התחלתו. במה שקשה הרבה עד שחוצבים ממנו ברזל או אבני צור. ושבח ראש גובה ההר היינו שהוא למעלה שיאו. כך הנמשל המון יעקב התחתונים והמרובים נמשלים לראש ההר היינו לתחתית ההכר ברחבו. ואמר שהוא צורים תוקף האמונה חזק כצור.

ומגבעות אשורנו. גדולי ישראל נמשלים לגובה ההר. ואמר כי מגבעות מביט עליו לגבהו. והכוונה שהמה למעלה מהליכות הטבע. כדאיתא בסנהדרין פ' ד' מיתות (ב, זס) דר' חנינא לא חש לכישוף והקשו הא נקרא כשפים משום שמכחישים פמליא ש"מ. והשיב הגמרא שאני ר"ח דנפישא זכותיה. פירוש דפמליא של מעלה והשיבה הגמרא שאני ר' חנינא דנפישא זכותיה פירוש, דפמליא של מעלנ אינה אלא שבעה כוכבי לכת והמזלות.

והכשפים גבוהים מהם. אבל ר' חנינא שהוא למעלה מהטבע כחו חזק וגבוה עוד למעלה מן הכישוף. וזהו שראה בלעם.

הן עם לבדד ישכון. לא כדרך כל אומה ולשון כשהולכים בגולה ומתערבים עם המגלים אותם משיגים בזה אהבה וחשיבות כל אחד בעיניהם, יותר משהיו נפרדים מהם, אבל לא כן עם ישראל, כשהוא לבדד. ואינו מתערב עמהם ישכון במנוחה ובכבוד. וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליו ואין איש מתחרה עמו.

ובגוים. כאשר הוא רוצה להיות מעורב עמם. **לא יתחשב -** אינו נחשב בעינים להתחשב כלל לאדם [וכיוצא בזה לשון המשנה שביעית פ"ח מי"א ואם מתחשב הוא. דפירוש שהוא נחשב ומכובד] וכדאיתא בסנהדרין דף ק"ד א' אני אמרתי וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב עכשיו איכה ישבה בדד. פירוש כרצוני היה שיהיו בדד שלא יתערבו עם אוה"ע אז יהיו בטח. עכשיו שתשוקתם היה להשתוות עם אוה"ע נעשו בדד מהם ואין אומה מחשבת אותם להתערב עמם. ובפסחים דף קי"ח ב' בזר עמים קרבות יחפצו. מי גרם להם לישראל שיתפזרו בין אוה"ע קרבות שהיו חפצין בהם. ובשמות רבה (א,ח). איתא שישראל בגלות מצרים מנעו מן המילה אמרו נהיה כמצרים. מה עשה הקב"ה הפך לבם לשנוא עמו. פירוש שהן חשבו אשר מאחר שהם בגלות ראוי שלא להיות נבדל מהם, ונעשה להיפך שמצרים בדלו עצמם מישראל.

והסיבה לזה הוא מפני שלעם ה' יש צורה מיוחדת גבוהה משארי אנשים וכבר ביארנו לעיל כ"א כ' דמי שצורתו גבוהה. ומאבד ומשחית צורתו נעשה גרוע מאשר תחתיו ומתבזה עליו. וא"כ זה את אשר מראש צורים הוא. ומשום הכי לא נקל נפסד צורת האדם כי בטבע כל אדם לשמור בכל עוז עיקר הצורה אשר לזה הוא נוצר. ומשום הכי מי שמהלך מכל מקום נגד תכלית צורתו. לא יתחשב לבן אדם כלל. והרי הוא כקוף בצורת אדם.

פרק כג, י

ימי מנה עפר יעקב ומספר את-רבע ישראל תמת נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו:

מי מנה עפר יעקב. חוזר לראש רוחב ההר. שאף על פי שעיקרו חזק כצורים מכל מקום ודאי סביבותיו עפרורית שהמה רכים. כך, אף על פי שכלל המון עם ה' חזק באמונתם, מכל מקום ודאי יש כמה קלי הדעת ונפרדים מעיקר ישראל. אבל בכ"ז מי מנה עפר יקר של יעקב שראוי וחשוב הוא להמנות, אבל מי יכול למנות והיינו משום שאפילו ריקנים מלאים מצוות כרמון. והיינו בצדקה וגמ"ח דנקראים סתם מצוות כדמוכח בלשון המקרא

בספר נחמיה (י, לג) והעמדנו עלינו מצוות. וכבר ראה יצחק אבינו ריח בוגדי ישראל בזה הפרט להפליא [כמו שביארנו בספר בראשית פרשת תולדות].

ומספר את רובע ישראל. מה שישראל שהם בני אדם גדולי הדעת עושים ענינים גדולים לצרכי הכלל וקימים לדורי דורות וכדאיתא במדרש רבה כמה פעמים וצדקתך כהררי אל. מה שהצדיקים עושים המה נושאים פירות ופירי פירות כהררי אל. ואם כן, מי יוכל להעריך את כח ההרכבה הבאה ממעשיהם. וזהו הכנוי רובע בשביל שעושה פרי ותולדה לדורות, הבא מהולדת רעיון אדם גדול שייסד מעשה זה, ומיילד את מעשה הדור הבא אחריו.

תמות נפשי מות ישרים. כיון שהגיע למדה זו של חסד הנפלא ביעקב ובישראל. הצטער על עצמו הלואי שיגיע בסוף ימיו למות מות ישרים. ומשמעות מעלה ישר. הוא הנהגה ישרה בהליכות עולם בין אדם לחבירו, כמה שכתבתי בספר דברים בשירת האזינו (לב, ד) על הפסוק צדיק וישר הוא ובגמרא על הפסוק ועשית הישר והטוב. ולא מצא בלעם לב להתפלל שימות מות צדיקים וחסידים. שזהו ענין הנוגע בתורה ומצות ה' השייך רק לישראל ולא לאוה"ע אבל על זה התפלל שיהיה כיעקב שנפלא במדת ישרים שהרי מרבין חסד גם לאוה"ע ומפרנסין עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל. וידוע כמה נצטערו נביאי ישראל בשעה שראו חרבן אוה"ע ולא כן עשה בלעם שביקש לעקור את ישראל ואינה מדה ישרה אפילו למי ששונא אותם. על זה התפלל על עצמו שיגיע במותו מות ישרים וחז"ל במסכת עבודה זרה דף כ"ה פירוש מות ישרים אברהם יצחק ויעקב. וכבר ביארנו בפתיחתא דספר בראשית שהולך על כולה זו דיקא יע"ש.

ותהי אחריתי כמהו. תכלית מעשי יהא להם אחרית טוב לדורות כמו אחרי מעשי ישראל שיש להם זכרון לדורות.

פרק כג, יא

יִאֲמַר בְּלֶק אֶל-בְּלָעַם מֶה עָשִׂיתָ לִי לִקְבֵי אִיבֵי לִקְחֶיךָ וְהִנֵּה בְרַכְתָּ בְּרַךְ:

לִקְבֵי אוֹיְבֵי וגו'. עיין מה שכתבתי להלן כ"ד י'.

והנה ברכת ברך. שני אופני ברכות והודאות. לעם המוני ולגדולי האומה.

פרק כג, יב

יבִּוּעֵן וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶת אֲשֶׁר יִשִּׁים ה' בְּפִי אֲתוֹ אֲשָׁמַר לְדָבָר:

ויען ויאמר. ויען מיותר. אכן במס' סוטה פ"ז (לב, א) איתא דבכל מקום דכתיב עניה הוא בלשון הקודש. והנה בלק ובלעם כשהיו מדברים היה בלשון מואב. ורק הכתוב סידר תכונת דבריהם בלשון הקודש. אך כשהיה מדבר בלעם בדבר ה' היה מדבר בלשון

הקודש. אך כשהיה מדבר בלעם בדבר ה' היה מדבר בלשון הקודש כדבר ה' וזה משמעות מה שאמר ה' (פסוק ה) וכה תדבר כדאיתא בסוטה שם לענין ברכת כהנים. ובלק הבין לשון הקודש ואח"כ כשדבר בלק לקב אויבי וגו' היה בלשון מואב. והודיע הכתוב כי תשובת בלעם היה בלשון הקודש משום שהיה ברוה"ק. ובזה ידע בלעם כי עוד יהיה נדבר בשם ה' כמו שיבואר בפסוק ט"ו.

פרק כג, יג

יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּלַק לֶךְ-נָא אִתִּי אֶל-מְקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אָפֶס קִצְהוּ תִרְאֶה וְכֹלֹ לֹא תִרְאֶה וְקִבְנוּ-לִי מִשָּׁם :

לך נא. בכל הפרשה כתיב בה"א לכה. דמשמעו שרק אתה מיוחד לזה ולא אחר. כמבואר בירושלמי סוכה פ"ד ויק"ר (א,ה). משום הכי גבי ארה כתיב (כב,ו) לכה נא ארה שאין אחר ראוי לזה. אבל בהליכה שהלך עם השרים כמבואר להלן י"ז כתיב לך. מה שאין כן להלן כ"ז בהליכה לבית פעור שלא הלך אלא בלעם ובלק כמבואר שם משום הכי כתיב לכה. **אפס קצוה תראה.** מובן מזה דבמקום הראשון היה יכול לראות את כולו. והא דכתיב שם וירא משם קצה העם. הוא משום שהתבונן בלעם שאין עינו שולטת כמה שכתבתי לעיל. ומשום הכי לא כתיב כאן שראה מאומה. דבאמת לא הוסיף בלעם לראות בעין רעה על ישראל. ומשום הכי קרא עצמו שתום העין כמו שיבואר להלן (כד,ג). ולא שהיה סומא ממש. שהרי כתיב להלן (כד,ב) וירא את ישראל שוכן לשבטיו אלא שנסתם עינו הרעה באותן הימים. ומה שראה את ישראל שוכן לשבטיו. היה מתחלה בעין טובה ובאהבה כמו שיבואר. אבל בלק לא ידע מכ"ז מאומה. וכסבור שראה בפעם הראשונה את כולו. עתה אמר שלא יראם אלא מקצתו.

פרק כג, יד

יד וַיִּקְחֵהוּ שָׂדֵה צִפִּים אֶל-רֹאשׁ הַפְּסָגָה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וְאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ :

ויבן שבעה מזבחות. בלק בעצמו בלי צווי בלעם. והוא משום שידע שיהיה נקרה מה' כמה שכתבתי והיה מאז במעלת משה כמה שכתבתי כאן ויקר ה' אל בלעם וכך כתב הרמב"ן. ומשום הכי לא היה נצרך לקרבן כדי שיחול עליו עי"ז רוח הקודש כסגולת עולות. ולתפלה ג"כ לא היה מכין עצמו באותה שעה. משום הכי לא הקריב הוא. אבל בלק בנה מעצמו ועיין עוד בסמוך י"ז.

פרק כג, טו

טו וַיֹּאמֶר אֶל-בֶּלֶק הֲתִיַּצֵּב כֹּה עַל-עַלְתֶּךָ וְאֲנֹכִי אֶקְרָה כֹּה:

וּאֲנֹכִי אֶקְרָה כֹּה. לא אמר אולי כמו בפעם הראשונה (פסוק ג) אלא ברור היה בידו כמה שכתבתי (פסוק יב) ובאמת לא נגמרה עוד ברכה הראשונה כאשר יבואר. ומשום הכי היה מוכרח להיות נדבר גם עתה.

פרק כג, טז

טז וַיִּקְרָה ה' אֶל-בִּלְעָם וַיִּשֶׂם דְּבַר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל-בֶּלֶק וְכֹה תִדְבָּר:

וַיִּשֶׂם דְּבַר בְּפִיו. היינו המשל ומליצה.

וַיֹּאמֶר. אח"כ אמר אליו עוד שוב וגו'.

פרק כג, יז

יז וַיִּבֶא אֱלֹהֵינוּ וְהֵנוּ נִצַּב עַל-עַלְתּוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אֹתוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּלֶק מֵה-דְּבַר ה':

וַיִּבֶא אֱלֹהֵינוּ. לא כתיב כאן וישב אליו כמו בראשונה. דלשון וישב משמע להחזיר השליחות לבעליה. אבל כאן נתעכב כמעט ולא רצה לדבר. עד שאמר בלק מה דבר ה'. משום הכי כתיב ויבא אליו ללמד שרצה כאן לעבור את פי ה' שלא להגיד דבר ה'.

וְהֵנוּ נִצַּב עַל עוֹלָתוֹ וְשָׂרֵי וְגו'. בראשונה (פסוק ו) כתיב והנה נצב על עולתו הוא וכל שרי מואב. דבפעם הראשונה היה הקרבן בשביל בלק ובלעם. והיו שניהם נצרכים לעמוד עליהם. ובאשר בלעם לא יכול לעמוד ע"כ העמיד השרים שמסר בלק אליו לחברתו ולכבודו וא"כ עמד בלק ושריו ושרי בלעם אבל עתה לא היה אלא בלק המקריב מדעת עצמו. משום הכי לא היה לבלעם לעמוד עליהם. ע"כ לא העמיד את השרים שלו. וכתיב והנהו. הוא בלק עומד ושרי מואב שהיו עמו. ולא כל השרים. היינו משום שחסרו שרי בלעם.

פרק כג, יח

יח וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר קוּם בֶּלֶק וּשְׁמַע הָאֲזִינָה עֲדֵי בְנוֹ צְפוֹר:

קוּם בֶּלֶק וּשְׁמַע. באשר היה נצב ושקוע דעתו בקרבנו. ע"כ אמר קום לקראת דבר ה'. הָאֲזִינָה עֲדֵי בְנוֹ צְפוֹר. האזנה משמעו הטיית אוזן בכונה ובדיוק. ובאשר אין דרך ארץ לומר למלך זה הלשון ע"כ אמר בנו של צפור. כאלו עדיין לא נתגדל והוא נקרא ע"ש אביו. וכדאיתא בסנהדרין (מא,א) גבי ר"י בן זכאי דכל עוד שהאדם לא נתגדל נקרא ע"ש אביו.

פרק כג, יט

יט לא איש אל ויכזב ובן-אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה:

לא איש אל ויכזב. כבר ביארנו (פסוק ח) דשם אל הוא כח ההנהגה. והנה נהיו ישראל לעם סגולה להנהיג בהם את עולמו ע"פ התורה והמצוה שלהם וזהו גדולתן של ישראל ואמר בלעם דזה אי אפשר לשנות כי מתחלת בריאת שמים וארץ רצה הקב"ה להשכין שכירתו בארץ אלא שלא הגיעה העת ליתן התורה וע"כ נקרא כל אותו העם שני אלפי תהו כדאיתא בעבודה זרה (ט,א) והיינו כשני ילדות של הבן שאין האב יכול להנהיג ביתו על פיו עד שיגדל ויגיע לדעת. כך היה העולם תהו עד שבא אברהם אבינו ולמד תורה והיה הוא וביתו בהשגחה פרטית ואחר כך קבלו ישראל את התורה. אז נגמר רצון השגחת ה' שהיה בבריאת שמים וארץ. ועל זה אמר בלעם דכח אל לא איש הוא ויכזב שיהא נפסק כמו מים כוזבים. ואי אפשר להפסיק השגחת ה' בעולם אשר אי אפשר אלא ע"י ישראל.

ובן אדם ויתנחם כמו התולדות של אדם נקרא בני אדם. כך תולדות הנהגה העיקרית מה שמצטרף לה מכוונה בן ואמר בלעם לענין עקירת שבעה אומות בני הקדם שכבר נגזר לצרף להשגחה על ישראל ואי אפשר להתנחם. דכל התנחמות בגזרת ה' אינו אלא ע"י תפלה ותשובה שמעבירין את הגזרה. ואין זה חרטה ח"ו אלא אלא כך הטביע הקב"ה את העולם שתהא תפלה מבטלת הגזרה מה שאין כן בלי חידוש מעשים כמו שבעה אומות שלא הרבו תשובה ותפלה. אי אפשר להתחרט. ופירש עוד **ההוא אמר.** לענין דבר ראשון אמר בלעם ההוא אמר בעשרה מאמרות של בריאת שמים וארץ.

ולא יעשה. לא יעמיד העולם על מתכונתו [ובכל מקום משמעות עשיה הוא גמר ותיקון גמור, כמה שכתבתי בספר ויקרא י"ט ה'].

ודיבר. לגזירה על שבעה אומות.

ולא יקימנה. כמו שנגזר. וא"כ אי אפשר להשתנות שני דברים אלו.

פרק כג, כ

כהנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה:

הנה ברך לקחתי. כעת הנני לברך ברכה חדשה.

וברך. מה שהחילתי לברך בפעם הראשונה.

ולא אשיבנה. עלי לגמור אותה והחל במה שדבר בפעם הראשונה שאין מקום להזכיר חטא על יעקב ועל ישראל. ופירוש הטעם.

פרק כג, כא

כאלא-הביט און ביעקב ולא-ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו :

לא הביט און ביעקב. האון שיסנו ביעקב אינו בעצם מושרש בלב יעקב, כמשמעות לשון הבטה כמה שכתבתי לעיל פרשת חקת בפסוק (כא,ט) והביט אל הנחש שהוא הסתכלות בתוך פנים הדבר וזהו דבר הכתוב הקב"ה לא הביט שהאון מושרש בלב יעקב. אלא כמו שאדם רוצה לעשות און ע"י רוח שטות שהיא טבע התאוה וכדומה. והכי איתא במדרש רבה (ב,טז) על הפסוק אם יתן איש ביתו וגו' אחות לנו קטנה וגו'. דמשום הכי אהבת ה' עזה לישראל אף על פי שהמה חוטאים כאוה"ע משום שהם כקטנים פירוש שהטבע מחטיאם ולא הדעת.

ולא ראה עמל בישראל. הקב"ה לא ראה עמל. במה שנראה לבלק ובלעם שהמה משנים הטבע, וא"כ הוא עמל לאחוז בגלגלי הטבע כביכול. אבל אינו עמל ואינו שנוי כלל, כאשר יבואר.

ה' אלהיו עמו. על יעקב אמר. שאף על פי שהוא חוטא, מכל מקום ה' אלהיו עמו. אינו כופר בעיקר. אלא אינו יכול להתגבר באותה שעה על התאוה והרצון. ועל ישראל אמר ותרועת מלך בו. באמת הצדיק אינו עושה נסים בקביעות ומה שראו בלעם ובלק אינו אלא מה שהצדיק מועיל בתפלתו בעת צרה. וזו באמת אינו נס"י אלא כך הנהגת מלכות שמים שתועיל תפלה לכל דבר. **ותרועת** היינו מלשון והרעתם בחצוצרות (י,ט) שמשמעו תפלה גם כן כמה שכתבתי שם בשם הרמב"ם. וכ"ז היא מדת מלכות שמים.

(הרחב דבר: שהרי מתחלת הבריאה כתיב ואדם אין לעבוד את האדמה. ודרשו בחולין פ"ג (ב,ס) שאין מי שיתפלל על המטר. וזה עיקר תפלה קבועה בשביל פרנסה. ומשום הכי מתחלת בנוסח קבועה אלהי אברהם וכו' שהוא במקום זכירת מלכות כמה שכתבו התוס' ברכות (מט,א) וכמו שביארנו בספר בראשית ט"ו ח' טעמו של דבר. וכל התפלות שהצדיק מתפלל אינו אלא בתוך תפלת ש"ע כמה שכתבתי שם (מח,כב) ובספר שמות (לב,יא). וא"כ אין זה אלא תרועת מלך. פירוש תפלת מלכות שמים.)

ולא כמדת משה רבינו שהנהיג עולמו במדת תפארת. ומשום הכי לא התפלל שמ"ע קבועה כמה שכתבתי בספר שמות (לב,יא) ולעיל (כ,יג) בהרחב דבר באורך. וזה אינו בכל הצדיקים וגדולי ישראל. משום הכי לא ראה עמל בישראל.

ויש לבאר עוד כונה פשוטה במליצה זו ותרועת מלך בו, שהוא כמו מלך שמצביא את חילו. וע"י אותות בני חיל בתרועת מלחמה החיל נגשים אל המלך. ומי שאינו איש חיל תמה איך נגש ליד המלך בלי פחד. אבל איש חיל יודע שאין זה פלא. שכך הוא אות תרועת מלחמה.

כך בני אדם הנגשים לעשות איזה דבר גדול ומצליח בשם ה'. אינו אל אתערותא מלעילא שיהא נגש לזה וכמה שכתבתי בפירוש שה"ש על הפסוק קול דודי דופק פתחי לי וגו'. ואם כן אינו חידוש ועמל כלל.

פרק כג, כב

כבאל מוציאם ממצרים כתועפת ראם לו:

אל מוציאם ממצרים. שתי המדרגות של יעקב וישראל. הוציא הקדוש ברוך הוא ממצרים שיהיו בשני אופנים כמה שכתבתי בפ' ציצית (לעיל טו, מא) בפסוק אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי וגו'.

כתועפת ראם לו. אותה הנהגה שאתה רואה למעלה מהטבע. אינה אלא כתועפות ראם. שהראם אינו רץ לעולם. ומכל מקום כשהוא הולך בפסיעות מדודות שלו. והסוס יהא רץ. יהא הראם עובר את הסוס. ואין זה פלא וחידוש אלא מחמש שפסיעותיו גסות הרי זה מהירות הילוכו הפשוט כך טבע של בני אדם גדולי ישראל הוא למעלה מדעת אנושי של המון אדם. דרך משל אדם שיש לו חולה בתוך ביתו. וכאשר הוא מתרפא עפ"י מזלו הטוב. מתהלך במתון וע"י הרבה סמים ורופאים. מה שאין כן אדם גדול מתפלל והחולה מתרפא מהרה אין זה נס אלא טבע שלו כך הוא שיתחזק החולה ע"י תפלת אדם גדול מהר ומשום הכי כתיב מתחלה לשון רבים ואח"כ לשון יחיד, דמתחלה אמר בשתי מדרגות וכתועפות ראם אינו אלא במדרגת ישראל. ועיין כיוצא בזה בספר דברים ל"ג ג' בפסוק אף חבב עמים וגו' והם תכו וגו'.

פרק כג, כג

כגכי לא-נחש ביעקב ולא-קסם בישראל כעת יאמר ליעקב ולישראל מה-פעל אל:

כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל. נחש הוא נסיון לסימן אם לעשות כך או כך. כסומך על זה לדעת גזרת המזלות וזה באמת אסור לישראל, והיינו מעונן ומנחש (דב' יח, י) [ובירושלמי שבת פ"ו ה"ט איתא כל המנחש סופו לבא עליו מאי טעמא, כי לא נחש ביעקב - כי לו נחש. פירוש דהנחש מזיק ליעקב].

קסם. הוא גזרה שיהיה כך כמו לשון כקסם על שפתי מלך. ואמר שיעקב ה' אלהיו עמו. אינו רוצה לדעת עתידות אלא הוא תמים עם ה' אלהיו. ואמר על ישראל שידוע עתידות שזה אינו בא בגזרה שה' יודיעהו ח"ו. וא"כ הוא עמל אבל לא כן אלא **ולא קסם בישראל.** אינם גוזרים.

כעת. כמו העת אשר. **יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל.** כמו שהיה כבר נאמר ליעקב ולישראל מה שהיה. אז פשוט שלא היה נצרך יעקב לנחש עוד ולא ישראל לגזור. שהרי המה יודעים, כך גם עד שאינם יודעים אין יעקב רוצה לדעת ולא ישראל גוזר שיודיעהו. כ"ז סיום וטעם על הברכה שבפעם הראשונה. מדוע אינו יכול לקבוע את יעקב ולזעום על ישראל. ועתה אומר ברכה חדשה שלקח בזה הפעם.

פרק כג, כד

כד הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד-יאכל טרף ודם-חללים ישתה:

הן עם כלביא יקום. שהוא גבור בטבעו.

וכארי יתנשא. ארי יש לו טבע התנשאות הנפש, שע"כ מכונה בשם מלך החיות. וזה מועיל לו הרבה להפיק רצונו יותר מכפי כחו ג"כ. באשר אינו רוצה שיגרע כבודו. אם לא ימצא ידו לעשות מה שהחל או מה שראוי לפניו שיחוש לכבודו וזהו ברכת ישראל, לבד שמתגבר בטבע, עוד כארי יתנשא ינשא נפשו בכבוד המעלה כשנכנס למלחמה, עד כי זה וזה גורם אשר לא ישכב וגו'.

פרק כג, כה

כה ויאמר בלק אל-בלעם גם-קב לא תקבנו גם-ברך לא תברכנו:

גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו. באשר הן ברכה הן קללה אי אפשר אלא בהכנה לרוה"ק. ובלעם נכנס להכין עצמו לקלל. ויצא מזה שבירק ואמר בלק שלא די שלא תכין עצמך לברכה אל **גם קוב לא תקבנו.** שלא תכין עצמך גם לקללה. ויצא מזה שלא תקלל אותו אבל גם **ברך לא תברכנו.** והנה רצה בלק בזה שלא יכין עצמו לשום דבר.

פרק כג, כו

כו ויען בלעם ויאמר אל-בלק הלא דברתי אליך לאמר כל אשר-ידבר ה' אתו אעשה:

אותו אעשה. גם ההכנה לדבר אם יערה רוח ורצון מן השמים להכין לנבואה הנני מחויב לעשות.

פרק כג, כז

כז וַיֹּאמֶר בָּלֶק אֶל-בְּלָעַם לְכֵה-נָא אֶקְחֶךָ אֶל-מְקוֹם אַחֵר אוֹלֵי יִישָׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקַבְּתוּ לִי מִשָּׁם :

לכה נא אקחך וגו'. אותו המקום בית פעור לא היה עבודת אומה מואב כי אם כמוש. ומכל מקום היה בנוי לעבודה זרה פעור בשביל מלכי מואב שהם היו שרי מדין כמה שכתבתי לעיל כ"ב ד' משום הכי לא הלכו שרי מואב לשם כי אם בלק ובלעם. ומשום הכי כתיב לכה בה"א.

אולי יישר בעיני האלהים. לא מצד בלעם בעצמו שיכין עצמו לקללה. כאשר עד כה שכבר הזהיר בלק גם קב לא תקבנו. אלא ראה אותו מקום ראוי לגרום קללה לישראל. ואולי יישר בעיני האלהים בלא השתדלותך.

פרק כג, כח

כח וַיִּקַּח בָּלֶק אֶת-בְּלָעַם רֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל-פְּנֵי הַיְשִׁימֹן:

ראש הפעור. כספרי פ' זו תניא ר' אלעזר בן שמוע אומר כשם שאי אפשר למסמר לפרוש מן הדלת בלא עץ כך אי אפשר לישראל לפרוש מן הפעור בלא נפשות. ובאמת היה ראוי לעדת ישראל שלא לעמוד מול בית פעור. אבל היה צורך למוד התורה בערבות מואב לכך. וכמבואר בפ' ואתחנן על הפסוק אלה העדת והחקים והמשפטים וגו' מול בית פעור וגו' וכל הענין כאשר יבואר שם בס"ד. והיה בלק רואה בעין יפה שבזה ראוי לגרום לישראל קללה באשר עמדו במקום המחטיאם וישראל בטחו על כח התורה של משה ותלמידיו. וזהו נגד הטבע של פעור, והוא חטא של ישראל לפי דעתו כמה שכתבתי לעיל (פסוקים: ז' וכ"א).

פרק כג, כט

כט וַיֹּאמֶר בְּלָעַם אֶל-בְּנֵה-לִי בָזָה שְׁבַעַה מִזְבְּחֹת וְהִנֵּן לִי בָזָה שְׁבַעַה פְּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם :

בנה לי בזה וגו'. לא כראשון (פסוק ב) ששניהם הקריבו ולא כפעם השנית (פסוק יד) אשר בלק בעצמו הקריב ומשום הכי הזהיר בלעם אותו לעמוד על קרבנו. אבל בפעם השלישית היה רק בלעם המקריב והעומד על קרבנו. ולא הלך למרחוק להתבודד. כן תיכף ומיד בעמדו על הקרבן חלה עליו רוח אלהים.

והענין של קרבנות אלו דכבר ראה שמן הנמנע שיתרצה המקום לקלל את ישראל אחר שהקדים דטבע הבריאה היה שיתנהג עפ"י השגחה והוא עפ"י התורה וזה אי אפשר אלא ע"י ישראל עם סגולתו. ואי אפשר לשנות תחלת כונת הבריאה כמה שכתבתי בביאור

(פסוק יט) לא איש אל ויכזב. אכן בלעם שהיה נביא לאוה"ע היה ביחס להם כמו נביאי ישראל לישראל אלא שנביאי ישראל מצירים בצרת אוה"ע ג"כ כמבואר במדרש בפרשה זו (במדבר רבה כ,א). ולא כן אותו רשע שהוא רצה באבידת ישראל. אמנם גם הוא חס על שבעה אומות שישראל הולכים לאבדם. וזה לא היה החטא לבלעם לבקש עליהם רחמים באופן שמכל מקום עם ישראל יהיה לגוי גדול כרצון ה' והיינו שיעשה להם ישוב במדבר הגדול והנורא. וחשב כי אבדן האומות אינו אלא מקרה וגזרה על עונותיהם ולא מתכלית הבריאה. וא"כ אף על פי שעל זה אמר (פסוק יט) ובן אדם ויתנחם. מכל מקום ע"י תפלה משתנה הגזרה כמו שביארנו שם.

וא"כ רצה בזה הפעם להתפלל על שבעה אומות באופן שלא יגיע לישראל שום רע. ע"כ צוה להכין שבעה מזבחות והוא יקריב עבורם. וממילא הגיע מזה טובה למואב כאשר יהיה גדולת ישראל אך במדבר כמו שיבואר.

פרק כג, ל

לִּיְעֵשׁ בְּלֶקַךְ כְּאֲשֶׁר אָמַר בְּלַעַם וַיַּעַל פֶּר וְאִיל בַּמִּזְבֵּחַ:

כאשר אמר בלעם. ולא כתיב כמו לעיל ב' כאשר דבר. לכלול בזה כונה שניה שפירוש לו כונת דבריו שלא בלק יהא המקריב אלא הוא בעצמו. וזהו משמעות אמירה כמה פעמים כמה שכתבתי ריש ס' ויקרא. ופירוש ויעל בלעם והוא עצמו נצב על הקרבנות. כי לא היה אחר בזה כמה שכתבתי לעיל כ"ז.

פרק כד

פרק כד, א

אִינְרָא בְּלַעַם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי ה' לְבָרֵךְ אֶת-יִשְׂרָאֵל וְלֹא-הֵלֵךְ כְּפַעַם-בְּפַעַם לְקִרְאֵת נְחֹשִׁים וַיִּשֶׁת אֶל-הַמִּדְבָּר פְּנִיּוֹ:

ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים. היינו נסיון אולי יחפוץ ה' בזה לקלל ולא רצה לנסות עוד כלל. רק וישת אל המדבר פניו. הביט לבקש מה' שיתגדלו עם ישראל במדבר. והיה המדבר לאגם מים. וצמאון למבועי מים כי לא יפלא מה' דבר.

פרק כד, ב

בַּיּוֹשָׁא בְלַעַם אֶת-עֵינָיו וַיִּרְא אֶת-יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לְשֶׁבֶטָיו וְתָהִי עֲלָיו רֹחַ אֱלֹהִים:

וירא את ישראל וגו'. לא כראיה הראשונה לתת עליהם עין רעה אלא באהבה שהשיג באותה שעה וכך כתב הרשב"ם ומתוך כך כתיב. **ותהי עליו רוח אלהים.** שרוח הקדש שרתה עליו מאהבה וחיבה. והנה לא הלך למרחוק אלא בעמדו אצל בלק החל לומר.

פרק כד, ג

גַּוְיֹשָׁא מְשָׁלוּ וַיֹּאמֶר נָאִם בְּלַעַם בְּנוֹ בְּעַר וַנֵּאֵם הַגָּבֵר שְׂתָם הָעַיִן:

שתם העין. הוא כמה שכתב הרמב"ן מורכב מן שני שרשים. והיינו מלשון שת ומלשון סתם וכמה שכתבתי לעיל בפ' חקת על הפסוק (כא,ל) ונירם. והביאור שת לסתום. שהוא בעצמו גרם שיסתם עינו והוא בשביל שביקש להביט בעין רעה על ישראל ונסתם ממנו.

פרק כד, ד

ד נָאִם שָׁמַע אַמְרֵי-אֵל אֲשֶׁר מַחְזֶה שְׂדֵי יַחְזֶה נֹפֵל וְגַלְיֵי עֵינָיִם:

שמע אמרי אל. לטובתם ולכבודם של ישראל הנה הוא שומע אמרי אל. באופן גבוה ונעלה עד אשר **מחזה שדי יחזה.** ראייה אלהית בלי גבול וקץ בזה הפרט של כבודן של ישראל כאשר ידבר בזה הפעם ובפעם הרביעית עד סוף כל הדורות.

נופל וגלוי עינים. באשר ראה בזה הפרט יותר ממה רבינו. ואמרו על זה בספרי פרשת וזאת הברכה והביא הרמב"ן משל לטבחו של מלך יודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שלחנו. וביאור המשל שהמלך מודע לשר האהוב לפניו שמחר יעשה סעודה לכבוד פלוני אבל לא יספר לו איך תהיה הסעודה וכמה מאכלים יעשה. שזה אינו צורך ותוספת כבוד לאותו שר בידיעה זו. מה שאין כן להטבח מודיע המלך כל מה שברוחו להרבות בסעודה. וזה לא משום כבוד הטבח אלא באשר הוא צורך הענין שאי אפשר לעשות הסעודה בלעדי הטבח. כך משה רבינו ידע לא בשביל צורך הענין. אלא לכבודו והנאתו לראות בגדולת ישראל. ע"כ לא הראהו אלא כללי העניינים. מה שאין כן את בלעם הודיע הקב"ה הפרטים הרבה למען יודיע לאוה"ע גדולתן של ישראל ולמה המה מוכנים וזהו דבר בלעם **נופל וגלוי עינים.** בשביל שאני אדם שפל ונבזה כמו משל הטבח ע"כ אנכי גלוי עינים.

פרק כד, ה

ה מה-טבו אהליך יעקב משכנתך ישראל:

מה טבו אהליך יעקב. שני אהלים של המון יעקב. היינו אהלי נשים ואהלי אנשים.

משכנותיך ישראל. משכן הוא אסיפה של ראשי העם, והמה בשני אופנים: אסיפה של קריאי מועד לצרכי צבור בעניני העולם, ואסיפה של גדולי ישראל לתורה ולתעודה וזהו משכנותיך ישראל.

ואמר **מה טבו.** דמשמעו בהפלגה יתירה, שהראהו הקב"ה השבח היותר מופלג בכל פרט ופרט שאפשר להיות כאשר הוא מבאר.

פרק כד, ו

וּכְנָחָלִים נָטְיוֹ כְּגֹנֹת עָלֵי נְהַר כְּאֶהָלִים נָטַע ה' כְּאֶרְזִים עָלֵי-מַיִם:

כנחלים נטיו וגו'. אמר ארבעה משלים נגד ארבעה דברים שני אהלים ושני משכנות וחשב מלמטה למעלה כמו שהחל מראש יעקב ואח"כ ישראל. ואמר המשל כנחלים נטיו על אהל נשים. והענין דידוע דנשים מקרבא הנייתן לעניים וכדומה בצדקה וחסד שנמשל לנחל שוטף צדקה. באשר הוא נמשך להיטיב לזולתו כמו נחל. והמובחר שבחסדי נשי ישראל הוא אם מביא ע"י זה את אחרים לתורה ועבודה וכדאיתא בברכות פ"א (יז,א) הני נשי במאי זכיין, באתנויי גברי ודרדקי בי מדרשא שהרי נשים בעצמן אין להם קדושת תורה ועבודה, ורק המה כמקוה טהרה לישראל שמביא לידי קדושה. וכמו שכתבתי בפרשת חקת על הפסוק והזה הטהור ודרשו לרבות את האשה. ומשום הכי ע"י זכות מרים ניתן הבאר וכשמתה נסתלקה הבאר. ואמרו במו"ק (כח,א) למה נסמכה מיתת מרים לפרה לומר לך מה פרה מטהרת את ישראל כך מרים מכפרת. וכ"ז משום שצדקת מרים היתה נמשלת למים של מעין המטהר ולפרה שמביא לידי קדושה. וזהו שמשבח לנשי ישראל באופן היותר נפלא. דכמו נחל אפילו אם אינו כשר לטבילה מחמת שאין בו מ' סאה או שהוא זוחלין, ג"כ הרבה נהנים ממנו, מכל מקום יותר טוב הוא אם הוא נטה למעין או לנהר גדול להשלים הכשרו, ומביא לידי קדושה, כך מעשה נשים שבאות לעזר אדם אפילו אינו מיוחד לצורך קדושה, הרי זה טוב כנחל צדקה. אבל עוד מה טובו שהמה

כנחלים נטיו להביא לידי קדושת תורה ועבודה.

כגנות עלי נהר. הוא משל על אוהל אנשי יעקב.

והנה משונה גידולי גנה משדה, דשדה אינו נזרע אלא מין אחד או שנים, מה שאין כן זרעוני גינה המה רבים. מכל מקום כל גן יש בו מין אחד שהוא העיקר אלא שסביביו נזרע עוד הרבה מינים מעט מעט. כך כל איש ישראל מלא מצות ה'. אבל כל אחד יש לו מצוה א' ביחוד להיות נזהר בה ביותר כדאיתא במכילתא פ' בשלח ר' נחמיה אומר כל העושה מצוה אחת באמנה זוכה כו' ובירושלמי קידושין ספ"א על המשנה כל העושה מצוה אחת מטיבין לו כו' ומפרש בירושלמי שעושה מצוה אחת בזהירות יתירה. ובמדרש קהלת על

הפסוק אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה וגו' מפרש אוהב מצות לא ישבע מצות ומי שאין לו מצוה אחת שיהא לו תבואה וגו'. ועיין מה שכתבתי ר"פ אתם נצבים על הפסוק כל איש ישראל - שכל איש נידון ביחוד על דבר המיוחד לו. ושעליו להזהר ביותר.

והיינו שהמשיל כל אחד מאנשי יעקב כגנה שיש בה מין מיוחד, ומכל מקום מלאה מינים רבים. אמנם גנה שאינה על הנהר ממהרת לשנות צורתה. ועלי ירקות נובלים מהר ונראים כמושים. אבל שעל הנהר בכל בוקר מתחדש ומתחזק ביופי גידול כל ירק. כך האדם שאינו מתחזק בכל יום. מעצמו יורד מעט מעט מעמדו בעבודת ה'. ע"כ המשיל מה שראה אנשים שנמשלו **כגנת עלי נהר**. שמתחזקים ומתחדשים בכל יום.

כאהלים נטע ה'. זהו משל על משכן של קריאי עדת ה' לצרכי רבים וגמילות חסדים. וכבר ביארנו בספר שמות (ל,א) בפרשת מזבח הקטרת. דגמילות חסדים נמשלת לבשמים. ועל זה כתיב בשה"ש שלח"ך פרדס רמונים מלאים מצות כרמונים ומפרש איזו מצות היינו נרד וכרכום וגו' היינו מיני גמ"ח ובביאורי שם בס"ד יבואר יותר.

וזה לא כמצות התורה שנמשלו לשמן ועל זה כתיב ושמן על ראשך אל יחסר זה מעשה טוב. והטעם דכמו שמן אין בו שום ריח מצד עצמו רק קולט כל ריח. וכשסכין בשמן בשר אוהב ה"ז נעשה שמן ערב מפני ריח שקולט. ולהיפך סיכת בשר שונא הוא משוקץ. מה שאין כן בשמים אין נפקא מינה מי שנושאו. כך מצות ה' אין בו טעם ודעת אנושי שיהנה בהם דעת האדם, ורק ישראל המצווה על כך מתבסס הרבה בהם. אבל כשעושה אותו עובד כוכבים אין בו שום טעם וריח. מה שאין כן גמ"ח נאה לכל אדם, משום הכי נמשלו עוסקי בצרכי צבור בגמ"ח כאהלים. אכן כל גמ"ח ישנם בכל אוה"ע והדעת נותנת עליהם אבל בישראל יש ביחוד גמ"ח לשם ה'. וכאשר נזהרו על זה כמו שכתבתי בספר שמות (יט,ה) בפ' והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ. ובפרשה משפטים (כד,ז) בפסוק נעשה ונשמע. וביותר כשעושין גמ"ח השייך רק לתורה ולעבודת ה' ה"ז **כאהלים נטע ה'.**

וכארזים עלי מים. זהו משל על משכן השני שהוא קבוץ לתורה ולתעודה שאין למעלה ממנו. ומשם נעשים גם נביאים וכל גדולי ישראל שאפשר להיות.

והנה כבר המשיל הכתוב בפרשת שופטים כי האדם עץ השדה אמנם יש ד' מיני עצים. א' הוא קוץ מונד אשר לא ביד יקחו שאין בהם תועלת. ולא נבראו אלא כדי להזיק לאחרים ולהיות כברזל ועץ חנית. היינו מזיקים בעצמם או משמשים למזיקים. או לשרוף אותם להחם במי שבת היינו בעת מנוחה. והדומה - רשעים לא נבראו אלא ליום רעה. פירוש או שיהיו משחיתים לאחרים או שיהיו נשחיתים המה. ויתקדש בזה שמו ית'. **ב' עץ האטד.** שחסים בצל ענפיו ועליו וכדומה לו אנשי בעלי דרך ארץ. ג' עץ פרי. וכדומה בעלי

מצות שנמשלו לפרי כדאיתא בעבודה זרה דף י"ט,ב אשר פריו יתן בעתו זה מעשה הטוב. אבל אין נהנים מגוף האילן בקיומו. ד' ארז שנהנים מגוף האילן בבנין והדומה - בעלי תורה שהאדם בעצמו מזדכך בכל הליכותיו ודרכיו ושיחת חולין שלו. ובאשר יש ארז שטוב לבנין בעה"ב אחד. ויש ארז טוב לתורן עלי מים. והרי הוא מקיים אלפי בנ"א. כך יש ת"ח שטוב הוא לסביביו וקרובים אליו. ויש חכם שמנהיג עולמו וכקברניט לספינה. וה"ז **כארזים עלי מים** שמשמשים בו על המים.

ועיין ספר בראשית (ב,י) בענין הנהרות ובספר דברים י' י"ב וריש פ' אתם נצבים. שנתבאר ג"כ ד' אופני בני אדם. וכל אחד יש לו דין ומשפט בפני עצמו. אכן בלעם ראה המובחר והטוב שבכל אופן.

פרק כד, ז

זִלְ-מִים מְדַלִּיו וְזָרְעוּ בְּמִים רַבִּים וְיָרֵם מֵאֲגַג מְלָכֹו וְתַנְשֵׂא מְלָכְתּוּ :

זל מים וגו'. אחר שהראהו הקב"ה שבחן של בניו. הראהו שבחי הדורות משעה שנכנסו לארץ עד ימי משיח שיבא במהרה בימינו. ולא ראה ימי הרעה רק ימי הטובה כדי לנקר את עיניו ונגמר זה הענין בפעם הרביעית. ואמר על דור השופטים שהיה להם מלחמות וגלו הרבה בקרב אוה"ע. ואנו לא ידענו ועוד היום יש מקומות שנמצאים ישראל שאומרים שהן מזמן פילגש בגבעה. ומי יודע אם לא גלו בעת שנתגברו עליהם בימי שפוט השופטים ובלעם ראה הטוב שבזה הפרט ואמר **זל מים מדליו וזרעו במים רבים.** ביאור המשל דאם מגיעים דלי מלא מים למים רבים מיקרי זריעה ומשום הכי מהני השקה לטהר המים כפרש"י ביצה דף י"ז,ב ובכורות דף כ"ב,א. אף על פי שמכל מקום מי הדלי עומדים בפני עצמם ולא נבטלו לגמרי אלא נזרעו ונתחברו. מה שאין כן אם תפול טיפה מים לנהר לא שייך לומר זריעה והשקה, אלא הטיפה נתבטלה בתוך הנהר. כך, אם גולה מאומה אחת לחבירתה אם הגלות הוא סך רב. אזי המה עם בפני עצמו עומדים ומתחברים להמושל במ. אבל אינם בטלים לגמרי מה שאין כן אם גולה גוי אחד באומה שלמה אזי הוא בטל לגמרי. אבל לא כן ישראל, שאפילו גולה קצת ממנו לאוה"ע שנמשלו למים רבים. כמאמר ישעיה הנביא (יז,יב) הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון וכתוב מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. מכל מקום אינו בטל לגמרי. אלא מתחבר לו כדכתיב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם אבל מכל מקום אינם בטלים לגמרי ועושים פרי לשמו ית'.

וזהו דבר בלעם **זל מים מדליו.** אפילו אינו אלא נזילה שהוא טיפה מן הדלי. **וזרעו במים רבים.** מכל מקום אינו אלא כזריעה במים רבים ולא בטל ממש. והדבר מובן שאחר שהוא כזריעה שמחובר לארץ מכל מקום עושה פרי למינו כך ישראל אף על פי שהוא גולה מכל

מקום בסוף יוצא ממנו זרע רשום בקרב האומה שהוא גולה ומתקדש על ידו שם שמים, והוא עיקר התכלית של הגלות, כמה שכתבתי בפרשת שלח (לעיל יד, כא) על הפסוק ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ.

והנה אף על פי שזה השבח ראה בלעם עוד לפני שהגיע לדור של שאול כמה שכתבתי. מכל מקום נכלל בזה כל ימי הרעה אשר ישראל גולים לאוה"ע.

וירם מאגג מלכו. יחל הרמת המלוכה מאגג. משעה שיהיה כובש שאול את אגג ועשה בו כליון גדול.

ותנשא מלכותו. כתרגום יונתן ובגין דיחוס עלו יתנטיל מיניה מלכותיה. מלשון ישא את ראשך מעליך. ככה ראה שניטל מלוכת שאול ג"כ מאגג. אמנם אין בזה ללה. כי מה שהורם המלוכה משאול לא היתה לאוה"ע ולטובתם. אלא לכבודם של ישראל כדי שיצמח קרן דוד שרואה בלעם.

פרק כד, ח

חֹאֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוּעַפּוֹת רָאֵם לוֹ יֹאכַל גּוֹיִם צָרִיו וְעֲצַמְתֵּיהֶם יִגְרֵם וְחֻצְיוֹ יִמְחֹץ:
אל מוציאו ממצרים כתועפות ראם לו. כאשר הגיע לדוד. והוא מצליח במעט זמן באופן יותר נעלה מדרך מלוכה מצלחת שמגעת בכמה שנים ובכמה סיבות וכדנתיא בספרי פ' זו מלכות זו מתגאה ומשתחצת מ' וביארתי על הספרי בזה ולא כן היה גדולת דוד.

(הרחב דבר:) וזהו דבר שירת דוד האחרונה וכאור בוקר יזרח שמש. לא כדרך הטבע שבאור בוקר משהה איזה שעה עד זריחת השמש. אבל אצלי כאור בוקר תיכף יזרח שמש ומפרש בוקר לא עבות מנגה ממטר דשא מארץ. פירוש בוקר עבות היינו בענן עב. ומזריח השמש לאט לאט מתוך מפלשי העננים. כדרך גדילת דשא מארץ. שמתחלה סובלת הכאת הגשם שמשברים את הדשא ומטים אותם לארץ. ואח"כ צומח לאט לאט. אבל גדולתי כבוקר שהוא לא עבות שיהא הנוגה ממטר וכדשא מארץ, אלא כי לא כן ביתי עם אל, כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה. פירוש יש בה כל טוב ושמורה שלא תאבד. כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח. פירוש לא יהי כצומח מעט מעט. אלא בפעם אחת).

וזהו מה שראה בלעם. ואמר שהאל והוא הכח האלקי שהוציאו ממצרים כתועפות ראם לו. וכבר פירשנו תועפות לשון ויעף וכן תועפות הרים. הוא משל לפריחה בגבוה. והראם אם שהולך בדרך הילוכו לאט לאט. מכל מקום הוא רץ מאד ע"י פסיעותיו הגסות כן, אף על פי שדוד הלך בדרך הטבע בצבא הגבורים מכל מקום הלך פסיעות גסות מאד. עד אשר

יאכל גוים צריו. יאכל גוים שהם צריו. ולא כל אוה"ע. ולא כמו שכתוב להלן בנבואה למלך המשיח וקרקר כל בני שת ויבואר שמה. אבל בימי דוד אכל רק גוים שהם צריו. **ועצמותיהם יגרם.** הנה בשאול המלך כתיב ואל כל אשר יפנה ירשיע וגבי דוד המלך כתיב ויהי דוד לכל דרכיו משכיל. ובשניהם הכונה שהצליחו במלחמתם. אבל הנפקא מינה שביניהם שיש מתגבר במלחמה ואינו כובש את שכנגדו תחתיו. ורק מפיל ומחליש אותם. נמצא אינו מצליח את אומתו. אלא מרשיע את שכנגדו. ויש מתגבר וכובש תחתיו. וזהו הצלחת האומה. וזה היה הנפקא מינה בין שאול לדוד. שאול היה רק מחליש ומרשיע את שכנגדו. ודוד היה כובש ומעמיד נציבים שלו באדום ובמואב וכל האומות שכבש. וטעם השנוי נתבאר בספר דברים ל"ג י"א יע"ש. וזהו מה שראה בלעם **ועצמותיהם** היינו חזוק של הגוים. **יגרם.** מלשון גורר שגררם אליו וטפלים לישראל. **וחציו ימחץ.** שהנפקא מינה עוד בין שני הכיבושים דהמרשיע את שכנגדו אינו מחליש אלא לשעה. עד שיתחזקו בעוד כמה שנים. וא"כ ההכרח להיות נשמר. כמו שאמר הנביא לאחאב בעת כבש את ארם בראשונה לך התחזק וגו'. מה שאין כן מי שכובש תחתיו ומעמיד נציבים. הרי אינו מניח להם שיתגברו. ואין צריך להזהר עוד. וזהו מה שראה בלעם על דוד וחציו ימחץ. וישבר את החצים שנלחם בהם שלא יהא נצרך עוד מלחמה. וכך היה בסוף ימי דוד וכל ימי שלמה.

פרק כד, ט

טַרְעָה שָׁכַב כְּאֲרִי וְכִלְבִּיא מִי יְקִימֵנוּ מְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ וְאֲרִיךְ אַרְוֵרִי:

כרע שכב כארי. מאז שכב במנוחה. ושוב לא מצא איש ידו להעיר מלחמה עליו. **וכלביא מי יקימנו.** אפילו מאומה אחרת שלא כבש אותם. לא ירא עוד שיתגרו עמו. **מברכיך ברוך וגו'.** לא רק בפועל ללחום עם ישראל בתנופת חרב, אלא אפילו בדבור ובקללה יראו להתגרות עם ישראל. באשר ראו בחוש אשר מברכיך ברוך וגו'.

פרק כד, י

יְוִיחַר-אֶף בְּלֶק אֶל-בְּלַעַם וְיִסְפַּק אֶת-כַּפְּיוֹ וְיֵאמֶר בְּלֶק אֶל-בְּלַעַם לֵקֵב אִיבִי קְרֵאתֶיךָ וְהִנֵּה בְּרַכְתָּ בְּרֶךְ זֶה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים:

לקב אויבי. ביארנו כמה פעמים שאויב נקרא מי שבלב הוא נוטר שנאה. וצורר הוא בפועל, כמה שכתבתי בפרשת בהעלותך י' ט'. ומשום הכי אמר בלשון אויבי. באשר באמת לא ראה שעשו עמו רעה בפועל.

פרק כד, יא**יִאֲוַעְתָּה בְּרַח-לֶךְ אֶל-מְקוֹמָךְ אֲמַרְתִּי כִּבֵּד אֶכְבְּדְךָ וְהִנֵּה מְנַעַךְ ה' מְכַבֵּד:**

ברח לך. הוא מליצה על ההולך יחידי בלא שפעת אנשים ההולכים עמו לכבודו והכבודה הולכת לפניו. ומשום הכי ההכרח ללכת לאט. אבל ההולך יחידי כבורח הולך מהר.

פרק כד, יג**יג אִם-יִתֵּן-לִי בִלְק מְלֵא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכֵל לְעֵבֵר אֶת-פִּי ה' לְעִשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלְּבִי אֲשֶׁר-יִדְבֵּר ה' אֶתוֹ אֲדַבֵּר:**

אם יתן לי בלק וגו'. היינו בשליחות השניה שהודיעו שקרא אותו אליו אמר לא אוכל לעשות קטנה או גדולה. ובזה הלשון נכלל ג"כ טובה או רעה. שקללה הוא בטבעו ונקל לו משום הכי היא קטנה מה שאין כן טובה הוא גדולה משום שכבד ממנו.

פרק כד, יד**יִדְוַעְתָּה הַנְּנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לָכֵה אִיעֲצֶךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעַם הַזֶּה לְעַמְךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:**

ועתה וגו' איעצך אשר וגו'. לפי הפשט הכי פירושו אומר לך בעצה שלא תתגרה עמהם. כי אין לך לירא מהם כעת שהרי נזהרו עליך.

וזוה **אשר יעשה העם הזה לעמך.** יהיה באחרית הימים. ופירוש אחרית הימים אינו אחרית ימות עולם אלא תקופה שהוא עומד בה היינו של ביאת ישראל לארץ שנמשך עד ימי דוד. ועיין מה שכתבתי בספר בראשית מ"ט א'. אבל עתה אין לך לחוש ולהתחרות עמהם. והדרש בזה שיעץ להפקיר הבנות לזנות וכמפורש בפרשת מטות הן המה היו לבני ישראל בדבר בלעם. וא"כ הכי פירושו לכה איעצך איזה דבר שיהיה גורם התרועעות ואהבה. וא"כ אשר יעשה העם הזה לעמך יהיה באחרית הימים אבל אל עתה. והיינו עצה דזנות שגורם אהבה. ושמעתי רמז בכאן בשם הגאון מ' מרדכי האב"ד ד"ק פינסק זצ"ל שמרומז במה שאמר אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים היינו גלה לבלק עצה מה שיהפך עם ישראל לערלים באחרית ימי האדם. היינו כדאיתא בגמרא דהבא על ארמית אינו ניכר למהול. ונמשכה ערלתו אחר מותו.

פרק כד, טו

טו וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין:

וישא משלו. כל כך היה מעלת בלעם באותה שעה, עד שבדבריו עם בלק ראה מחזה שדי. וע"ז השעה אמרו חז"ל בספרי סוף פרשת ברכה ולא קם בישראל כמשה אבל באוה"ע קם ומנו בלעם. כמבואר שם שהביא מקראות שבזו השעה לבד. וגם זה אינו למעל, בלעם ח"ו. אלא בשביל כבודן של ישראל.

פרק כד, טז

טז נאם שמע אמרי-אל וידע דעת עליון מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים:

וידע דעת עליון. הוסיף כאן לומר שידוע גם התכלית ורצון הקב"ה להגדיל את ישראל כל כך. לא כמו עד כה שהיה רק כמו ידיעת הטבח בסעודת המלך כמה שכתבתי לעיל (פסוק ד) שאינו יודע שום טעם לרצון המלך לעשות סעודה גדולה כל כך לכבוד אותו איש. כך לא היה יודע אז בלעם טעם על גדולת ישראל. מה שאין כן בנבואה זו ידע תכלית הדבר מה דעת עליון, וכאשר יבואר לפנינו. והיה מתפאר בזה כמו שהטבח מתפאר לשומעי דבר הסעודה שהוא יודע כוונת המלך.

פרק כד, יז

יז אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל-בני-שת:

אראנו ולא עתה. רש"י מפרש כל המקרא על דוד המלך עד וירד מיעקב. ואי אפשר לומר כן דא"כ היאך יתפרש וקרקר כל בני שת. והלא דוד המלך לא נגע אלא באומות סביבות א". אם לא שנאמר דזהו מה שכתבתי ויצא שם דוד בכל הארצות שפחדו וחלו מפניו גם מרחוק. אבל לא שייך על זה לשון וקרקר.

והרמב"ן פירש הכל על משיח. וגם זה אינו נכון, דא"כ היאך שייך לומר ומחץ פאתי מואב. ואיזה אומה מואב יהיה בימי המשיח ואפילו יש איזה שארית למואב. מכל מקום לא שייך לומר פאת מואב. וגם קשה משמעות המקרא אראנו ולא עתה משמעו שהוא מכל מקום קרוב אלא שלא עתה. ואח"כ אמר ולא קרוב. אלא העיקר כמה שכתב הרמב"ם הל' מלכים פי"א, א שזה המקרא קאי גם על דוד גם על משיח. ופירוש אראנו ולא עתה על דוד. אשורנו ולא קרוב על משיח. אמנם נוסף ביאור על דברי הרמב"ם ז"ל וגם יבא איזה שינוים לפי דעתי.

דרך כוכב מיעקב. זה דוד, ופירוש דרך עשה לו דרך בפני עצמו. והענין דבמה שלקח בועז את רות המואבית ואז החלה להתנוצץ גדולת המשפחה כמה שכתבתי בספר

בראשית מ"ט י' מקראי דמיכה המורשת. וכך עלה במחשבה שיהא דוד ומשיח יצא מרות כדאיתא ביבמות פרק הערל (עז,א) והנה בועז היה כוכב מזהיר בדורו שהרי היה שופט וגדול בדורו מכל מקום נשיאת רות לא היה ברוח הקודש ובדרך הנהגת ישראל, אם כמו עדת יעקב בהיותו נצרך לאשה והיא אשת חיל, ע"כ נשאה. וא"כ היה מצד הסברא והליכות טבע רוחנית בקרב ישראל אשר הנושא אשה שאינה מיוחסת אינו יוצא ממנה זרע הגון, אבל באשר כמו בהליכות טבע הנשמות מלך פורץ לעשות לו דרך (ב"ב ק,ב) כך בהליכות טבע הרוחנית. וכמה שכתבתי עוד בספר בראשית ל"ח א' במעשה יהודה ותמר. והיינו מליצת דרך כוכב מיעקב, כוכב מעדת יעקב עשה לו דרך חדש ויצא דוד. וכן מלחמת דוד היה הכל שלא בדרך נס, כי אם בקבוץ גבורים ובעזר ה'. והיינו דרך כוכב מיעקב.

וקם שבט מישראל. זה משיח שמכונה בשם שבט, כדכתיב (ישע' יא,ד) והכה ארץ בשבט פיו. וכל הליכותיו יהיה בדרך אדם המעלה רם ונשא. וזהו מישראל.

ומחץ פאתי מואב. זה דוד שהכה כל הפאות של מואב היינו אדום מדרום ועמון וארם מצפון ומכל שכן מואב עצמו. אלא נעשה מואב כאן מרכז של הנבואה כמובן לפי ענין השעה.

וקרקר כל בני שת. זה משיח שיהרס הליכות כל בני שת ואין הכונה כל אוה"ע. אלא הן המה ביחוד עובדי אלילים. באשר בני שת היינו בדור אנוש הוחל לקרוא בשם ה' וביאר הרמב"ם בהל' עבודה זרה פ"א שאז טעו לחשוב כי עזב ה' את הארץ מסר לכוכבים ומזלות, ומזה יצא עבודת אלילים. וניבא שמשיח יהרס הליכות אלה, והאלילים כלי יחלוף וע"ז אמר בלעם ויודע דעת עליון. דלהכי מגדיל ומחבב את עמו ישראל באשר שע"י יגיע לתכלית בריאת העולם אשר ימלא כבוד ה' את כל הארץ והיינו ע"י משיח.

והנה אמר כל בני שת ולא כתיב בני אנוש. למדנו שגם אנוש היה מן התועים. וכמו שכתב הרמב"ם שם ובשאלתות דרב אחאי שאילתא א'.

פרק כד, יח

יח וְהָיָה אֲדוֹם יִרְשָׁה וְהָיָה יִרְשָׁה שְׁעִיר אִיבִיו וְיִשְׂרָאֵל עָשָׂה חֵיל:

והיה אדום ירשה. כיון שבא למשיח. כילה ענין דוד. ומכאן ואילך מדבר רק על משיח [ולא כפירוש הרמב"ם בזה שקאי על דוד שנאמר ותהי אדום עבדים לדוד (שמו"ב ח,יד) דא"כ במאי נחשב אדום ביחוד מארם ועמון. וכבר בארנו שכל אלו בכלל פאתי מואב. אלא קאי על מלך המשיח] ומתחלה ניבא על עובדי אלילים שהן בני שת. ואח"כ ניבא על אמונת אדום. כי ע"כ נקרא גלת הכל הלז גלת אדום. באשר מקום האמונה נתקבלה תחלה ברומא. ומשם נתפשטה לכמה אוה"ע. והכל ע"ש אדום יקרא ואמר כי **תהיה אדום ירשה.**

אומה של אדום לא תהיה עוד בארץ שעיר. כמו שהיה לפני שם אדום רק שם. כמו שכתבתי בספר בראשית ל"ו כ"א ובספר דברים כ"ג ח' לענין דין אדומי שלא נקרא אדום אלא היושבים בשעיר הוא אדום, אבל בימי משיח תהי אדום במדינות שירשו בארצות אחרות דוקא.

והיה ירשה שעיר אויביו. ארץ שעיר שהיה שם אדום מלפנים תהי ירשה לאויביו, וידוע מי הן אויבי אמונת אדום ומנגדיהם מעולם היא אמונת ישמעאל ושתי האמונות האלה לא יקרקר משיח. שהרי אינם בכלל בני שת, באשר מכירים את ה', ואז יוסיפו להכיר ולהמליך את ה'. ובזה יהיה **וישראל עושה חיל**. כבוד ישראל וחילו יהיה על שניהם. באשר יכירו יותר את ה' והמה יודעים ביותר את ישראל שהיו כבושים תחת ידם ויודעים כמה מסרו נפשם על כבוד ה' עתה יאשרו חילו של ישראל.

פרק כד, יט

יִט וַיֵּרֶד מִיַּעֲקֹב וְהָאָבִיב שְׂרִיד מְעִיר:

ירד מיעקב. המון יעקב ירד מארץ ישראל.

והאביב שריד מעיר. זה רומא כפרש"י. ובגמרא כמה פעמים נתכנה רומא בשם עיר סתם. וכבר פירשו הא דאיתא ביומא (כו,ב) אלמלא גלגל חמה, היה נשמע המונה של עיר דקאי ביחוד על רומא. ועוד כמה מאמרי חז"ל והיא העיר מקור כל צרות ישראל. את העיר הזאת יאבד ולא ישאר שריד. ועליה נאמר (עובד' א,יח) ולא יהיה שריד לבית עשו, ולא אמר הנביא לזרע עשו, אלא לבית עשו, היא מקור דירה של האמונה שקיבל.

פרק כד, כ

כ וַיֵּרָא אֶת-עַמְלֵק וַיֵּשָׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר רֹאשִׁית גּוֹיִם עַמְלֵק וְאַחֲרֵיתוֹ עַדֵי אַבְד:

ראשיה גוים עמלק. באשר עמלק יצא ראשון למלחמה על ישראל בצאתם ממצרים. והטעם משום שעד כה היו מתנהגים כל אוה"ע בהליכות הטבע והמזל לבד ובצאת ישראל היה שנוי בהליכות אוה"ע שיהיו נמשכים במקום שנוגע לישראל לפי השגחה פרטית שעליהם. משום הכי התעורר עמלק עוד לפני מתן תורה להלחם. וכמו שביארנו בארוכה בספר שמות בפרשת עמלק (שמות, יז,יד). וזהו דבר בלעם ברוח הקודש ראשית גוים עמלק. שהרי הוא מצא לב יותר מכולם למסור נפשו על זה להעמיד הליכות אוה"ע על מקומם.

ואחרייתו עדי אובד. שלא ישאר ממנו אומה נקראת על שמו.

פרק כד, כא

כא וַיֵּרָא אֶת-הַקִּינִי וַיִּשָּׂא מְשָלוֹ וַיֹּאמֶר אֵיתָן מוֹשֶׁבֶךְ וְשִׁים בְּסֹלַע קִנְרָה:

איתן מושבך. הן עתה אתה יושב במקום חזק. בקרב ישראל.

ושים בסלע קנר. שים הוא מקור וצווי. זרע קיני נתחזק עוד יותר ותקעו אהליכם בסלע היינו חוזק של ישראל. והיא כח התורה אבן הראשה של גדולת ישראל כמה שכתבתי בספר שמות ל"ט ל"ז בפירוש דבר הנביא זכריה (ד,ז) והוציא את האבן הראשה. והוא נבואה שבני קיני ישבו עם יעבץ. ונהיו בעלי תורה. ואח"כ יצא מהם יונדב בן רכב שידוע שנתברך שלא יהא זרעו כלה והמשיל ישיבתן בקן ולא בבית. משום שכך היה דרכם לשבת באהלים, כמו קן שאינו קבוע במקום אחד. וכך היה דירת בני קיני כמבואר בספר ירמיה (לה,ז).

פרק כד, כב

כב כִּי אִם-יְהִי לְבַעַר קִין עַד-מָה אֲשׁוּר תִּשְׁבֶּךָ:

עד מה אשר תשבך. אין הכונה על אומה אשר שהיה בבית ראשון. שהרי לא מצינו שנגע אשר לרעה בזרע קין וגם כי עיקר מושבותם היה ביהודה וירושלים. ושם נכשל גבורת אשר. אלא כדאיתא במדרש (ב"ר טז,ד) כל המלכיות נקראו בשם אשר. והוא מקרא מלא עזרא ו' כ"ב והסב לב מלך אשר עליהם לחזק ידיהם במלאכת בית ה'. והכונה למלכי פרס אלא בשביל שמלכו גם באשור והיו מאושרים מאד בהצלחה ע"כ נקראו אשר. וכך הפירוש בהושע (יד,ד) אשר לא יושיענו ואין כאן מקום. ואמונת ישמעאל שמלכו ג"כ במדינת אשר והמה ג"כ הצליחו בתחלת מלכותם בהפלגה, ולא כאמונת אדום אשר הרבה דמים נשפך מהם עד שזכו לשם. ואמונת ישמעאל היו כובשים במדבר ערב, וכבש גם את הקיני המה הרכבים, ויאבדם, וגם שבה מהם הרבה על אשר מיאנו לתת אמן בנביאם. ואמר בלעם כי אם יהיה לבער קין עד מה. פירוש, איזה שנוי יעשה עמך במה שישבך כאשר תהיה לבער, שהרי גם המה אין עובדים עבודה זרה ואם לא היה קיני נכנס בישראל והיו בכלל עובדי אלילים כמו מדין הרי היו משתנים הרבה. מה שאין כן עתה שאין אתה עובד ע"ז. ואין השבי רעה אלא משום שנתגיירת, אבל אם לא היו מתגיירים ולא היו נכנסים בתורת ישראל לא היה נחשב להם לרעה כלל, אלא משום שכבר נתגיירו. אבל מכל מקום עד מה יהיה השנוי עליך.

פרק כד, כג

כג וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר אוֹי מִי יַחֲיֶה מִשְׁמוֹ אֵל:

אוי מי יהיה משמו אל. הן כמה אוה"ע כבשו מלכיות תחתם כדי להרחיב ממלכתם, ולא בקשו להשחית אלא מלכים ושרים ולא ההמון. לא כן הלוחם בשביל אמונה, המה לוחמים ומאבדים כל מי שאינו מאמין באלוה כמותו. וזהו שראה בלעם ברוח הקודש וצעק **אוי מי יהיה משמו אל**. ממי שמשים דבר אלקות בעולם.

פרק כד, כד

כד וַצִּים מִיַּד כְּתִים וְעֵנוֹ אֲשׁוּר וְעֵנוֹ-עֶבֶר וְגַם-הוּא עֲדֵי אֲבָד:

וצים מים כתים. עוד צעק אוי על מלכות כתים שהמה מלכות רומי אף על פי שהם לא לחמו מתחלת גדולתם בשביל אמונה כלל כי אם להרחיב ממשלתם מכל מקום המה כבשו שלא כדרך הכובשים וכדכתיב בדניאל (ז,ז) בחיה הרביעית אכלה ומדקה ושאר ברגלה רפסה. ע"כ צעק גם על זה אוי מי יחיה.

וצים מיד כתים. בעת שישלחו כתים צי אדיר של מלחמה. **וענו אשור**. המה יענו כל אומה מצלחת שמכונה בשם אשור.

וענו עבר. המה עדת ישראל שנקראו עברים ובאשר רומי לא החשיבה אותם בשם ישראל כי אם לאומה עברים ע"כ כנה הוא ברוח הקודש כאן את ישראל בזה השם. **וגם הוא עדי אובד**. כי לא נפלה שום מלכות כמו כתים שהם בני רומי הקדמונים.

פרק כה

פרק כה, ב

ב וַתִּקְרָאן לְעַם לְזַבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְאֱלֹהֵיהֶן:

ותקראן לעם לזבחי אלהיהן. כל הבנות התראו בעת אכלם זבחי אלהיהן אמנם לא היה אלהיהן ע"ז פעור כי אם כמוש שהרי פעור לא היתה עבודתה בזביחה. וגם ידוע עבודת מואב היתה כמוש. ולא פעור. אלא שזה היה סיבה שנצמדו לעבודה זרה פעור של מדין. שהיה ג"כ במואב לכמה אנשים שדרו שם. וגם מלכיהם היו שרי מדין כמה שכתבתי בראש הפרשה. וכבר כתבנו (כג,כח) שעבודה זרה פעור זה סגולתה להמשיך את ישראל בכל עוז. אמנם עד שלא נכשלו בזנות היה כח התורה של משה ותלמידיו מגין בערבות מואב כמה שכתבתי בפ' ואתחנן (ג,כו) ולעיל כ"ג כ"ח. אבל כיון שהסיחו דעתם מעסק תורה והגיעו עפ"י תאוה לעבודת עור בהיתר בעיניהם כדאיתא בסנהדרין (קו,א) והיה נקל

בעיניהם להכשל בה יותר מעבודה זרה של כמוש. שלא השתחוו אלא משום אהבה (וכדאיתא שם דף ס"א, ב' דהעובד מאהבה כו' רבא א' פטור אי קבלי' באלוה אין אי לא לא, והמה לא האמינו בכמוש. ואפילו לאביי אין עונש בידי שמים חמור כל כך) מה שאין כן לעבודה זרה פעור מתחלה באו ונכשלו בהיתר ומשום תאוה. אבל אח"כ הגיע בתוקף כח עבודה זרה זו עד שהגיע.

פרק כה, ג

גוֹיִצְמַד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיַּחַר-אֶף ה' בְּיִשְׂרָאֵל:

ויצמד ישראל לבעל פעור. שנמשך לבבם לעבודה זרה זו באמת.

ויחר אף ה' בישראל. ולא כתיב פעולת המגפה. אלא הדבר מובן מאליו, דחמת מלך ה' צבאות מלאכי מות וביותר כאן עיקר משמעות של חרון אף היינו הנמשך מחרון אף ולא חרון אף ממש, דבאמת לא כעס הקב"ה מן השטים ועד הגלגל כדאיתא בסנהדרין דף ק"ה, ב. והכי מוכח מגוף מקרא הסמוך כאשר יבואר. אלא על כורחך אין הפירוש ויחר אף ה'. אלא שהיה פעולת של חרון אף, כמו אדם שרודה את בנו ורמי אימתיה ועושה תנועות של כעס ובלבו אינו כועס.

פרק כה, ד

דוֹיֹאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה קַח אֶת-כָּל-רְאֵשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֶגֶד הַשָּׁמַיִם וַיֵּשֶׁב חֲרוֹן אֶף-ה' מִיִּשְׂרָאֵל:

ויאמר ה' וגו'. הנה בכל מקום דכתיב בחרון אף ה'. לא אמר ה' עצה להסיר החרון כי בעדן ריתחא אין רצון. אבל לא כן עתה שבאמת לא היה בריתחא כלל. ע"כ אמר ה' למשה עצה להסיר העונש שמגיע להם כמו ע"פ חרון אף ה'. ועיין עוד להלן י"א עוד ראייה לזה. ועיין ספר בראשית כ"ז מ"ד מ"ה.

פרק כה, ה

הוֹיֹאמֶר מֹשֶׁה אֶל-שַׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הֲרֹגוּ אִישׁ אֶנְשֵׁי הַנְּצַמְדִים לְבַעַל פְּעוֹר:

הנצמדים לבעל פעור. לא על הזנות של גויה ולא על עבודה זרה כמוש שאכלו והשתחוו בשביל אהבה אפשר לענוש בידי אדם אבל הנצמדים לבעל פעור שהמה היו באמת עובדי ע"ז. וכן כתוב בפרשת פינחס (כה, יח) ובפרשת מטות (לא, טז).

פרק כה, ו

**ו והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל-אחיו את-המדינית לעיני משה ולעיני כל-עדת
בני-ישראל והמה בכים פתח אהל מועד:
מבני ישראל. מהחשובים וגדולי תורה.
ויקרב אל אחיו. היינו מרעיו גדולי ישראל.**

פרק כה, ז

**ז וירא פינחס בן-אלעזר בן-אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו:
וירא וגו'. חילול שם שמים מה שהגיע פתח אהל מועד ע"כ נתאזר עוז למסור נפשו ע"ז.
דאי משום ביאת מואבית לחוד לא היה מחויב לעמוד בסכנת נפשות רק קנאים רבים
פוגעין בו במקום שאין להם לירא מיחיד מה שאין כן במקום סכנה. אך קנאת כבוד ה'
הביאהו לידי כך למסור נפשו על זה.**